

ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

**Ο Μηχανισμός του Αστείου μέσα από την
Ψυχαναλυτική Προσέγγιση και η Παρουσία του
στην Προσχολική Ηλικία**

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: κ. Βιδάλη Άννα

**Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας**

Ιούνιος 2003

ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

**Ο Μηχανισμός του Αστείου μέσα από την
Ψυχαναλυτική Προσέγγιση και η Παρουσία του
στην Προσχολική Ηλικία**

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: κ. Βιδάλη Άννα

**Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας**

Ιούνιος 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΑΝΡΟΦΟΡΕΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1720/1
Ημερ. Εισ.: 17-12-2003
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΓΓ ΠΠΕ
2003
ΓΕΩ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070402

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ.2
Θεωρητικό Μέρος	σελ.11
Μεθοδολογία	σελ.31
Παρατήρηση	σελ.46
Ανάλυση	σελ.60
Συμπεράσματα	σελ.88
Βιβλιογραφία	σελ.92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία που ακολουθεί διαπραγματεύεται το αστείο στην προσχολική ηλικία. Αποφάσισα να ασχοληθώ με αυτό το θέμα καθώς το θεωρώ ιδιαίτερα ενδιαφέρον αφ' ενός και αφ' ετέρου γιατί πρόκειται για ένα θέμα που δεν έτυχε τόσης φιλοσοφικής εκτίμησης όσο αξίζει με αποτέλεσμα λίγοι μελετητές να το προσεγγίσουν σε βάθος. Κατ' αρχάς το αστείο το αντιμετωπίζουμε σε καθημερινή βάση. Πολλές φορές κάνουμε αστεία αλλά δεν διερωτώμαστε γιατί τα κάνουμε και τι επιδιώκουμε να επιτύχουμε με αυτά. Έτσι, η προσέγγιση τους είναι καθ' όλα επιφανειακή. Επιπλέον, πολλές φορές μου έτυχε οι άλλοι να κάνουν αστεία κι ενώ όλοι οι υπόλοιποι παρευρισκομένοι να γελούν και να ευχαριστιούνται, εγώ να μην γελάω καθόλου απλά να χαμογελάω για λόγους ευγένειας. Έτσι, θα έλεγα ότι ο βασικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου θέματος ήταν η περιέργειά μου να καταλάβω γιατί γελούν οι άνθρωποι και τι είναι αυτό που τους κάνει να θεωρούν μία κατάσταση αστεία. Σκέφτηκα, λοιπόν, πως θα ήταν ενδιαφέρον και πρόκληση για μένα να κάνω μία έρευνα για το αστείο. Κι επειδή η ιδιότητά μου μόλις πάρω το πτυχίο μου θα είναι αυτή της παιδαγωγού, θεώρησα απαραίτητο να εξετάσω το αστείο σε σχέση με το παιδί της προσχολικής ηλικίας. Σε όλους μας έχει τύχει να ακούμε τα παιδιά να λένε και να κάνουν διάφορα αστεία που όμως εμείς δεν μπαίνουμε καν στον κόπο να προσπαθήσουμε να τα εξηγήσουμε και να δούμε γιατί το παιδί λέει ένα αστείο και γιατί το αστείο του απευθύνεται σε ένα άλλο συγκεκριμένο παιδί. Έτσι, σκέφτηκα πως αυτό που με ενδιαφέρει να μελετήσω είναι ο μηχανισμός του αστείου- πως δηλαδή δημιουργείται το αστείο και ποιος ο σκοπός του, γιατί δηλαδή γελάμε- σε σχέση με την προσχολική ηλικία, μία ηλικία που είναι τόσο ευαίσθητη στα αστεία εφ' όσον αρέσουν πολύ στα παιδιά. Θέλησα,

δηλαδή, να δω τι κρύβεται πίσω από τα αστεία των παιδιών. Υπάρχουν δύο πολύ σημαντικοί άνθρωποι που έχουν ασχοληθεί με αυτό και τους θεώρησα ως βάση για την διεξαγωγή της έρευνάς μου. Ο ένας είναι ο Φρόυντ που έχει γράψει ένα ολόκληρο βιβλίο σχετικό με το αστείο “The jokes and their relation to the unconsciousness”, όπου διαπραγματεύεται τους μηχανισμούς δημιουργίας του αστείου, τους σκοπούς και την κοινωνική διάστασή του. Και ο άλλος είναι ο Μπερξόν που έχει γράψει ένα σχετικό βιβλίο με τον τίτλο «Το γέλιο» όπου διαπραγματεύεται την ασυμβατότητα ως μηχανισμό του αστείου.

Με βάση λοιπόν αυτούς τους προβληματισμούς που προανέφερα πραγματοποίησα την έρευνα μου θέλοντας να διερευνήσω τη φύση του αστείου. Να δω, δηλαδή, τι είδους αστεία κάνουν τα παιδιά, από ποια γίνονται και σε ποια απευθύνονται καθώς και πόσο συχνά γίνονται.

Σε αυτό το σημείο κρίνω απαραίτητο να αναφέρω ορισμούς που δίνουν για το αστείο ορισμένοι μελετητές προκειμένου να αποκτήσουμε μία πρώτη επαφή με το θέμα. Κατά τον Λίπς (1898) το αστείο είναι «κάτι κωμικό, που είναι τελείως υποκειμενικό», δηλαδή κάτι κωμικό, που παρουσιάζουμε, που εμφανίζεται από εμάς έτσι, που συνδέεται πάντα με το υποκείμενο και ποτέ με το αντικείμενο (Freud, 1976). Άλλοι θεωρούν το αστείο σαν «μια αντίθεση ιδεών, μια λογική μέσα στον παραλογισμό». Ορισμοί όπως του Κρέπλιν περιορίζουν τις αντίθετες ιδέες. Πιστεύει πως «το αστείο είναι μια αυθαίρετη σύνδεση, με τη βοήθεια μιας προφορικής συσχέτισης, δύο ιδεών, που κατά κάποιον τρόπο έχουν αντίθεση μεταξύ τους».(ο.π.σελ.42).

Ένας κριτικός νους σαν τον Λίπς θέλησε να αποδείξει την ανεπάρκεια αυτού του ορισμού. Αλλά κι ο ίδιος δεν απορρίπτει τον παράγοντα αντίθεση, απλώς τον μεταθέτει κάπου αλλού (ο.π.σελ.42). « Η αντίθεση διατηρείται, δεν είναι όμως μια αντίθεση ανάμεσα στις ιδέες που συνδέονται με τις λέξεις, αλλά μια αντίθεση ανάμεσα στο νόημα και

στην απουσία νοήματος στις λέξεις». Δίνει παράδειγμα για να τονίσει το πως πρέπει να εννοηθεί αυτό. « Μια αντίθεση προκύπτει μόνο επειδή... αποδίδουμε στις λέξεις, ένα νόημα, που οπωσδήποτε δεν μπορούμε να αποδώσουμε σε αυτές».(ο.π.σελ.42).

Από το παραπάνω διαπιστώνουμε ότι η αντίθεση ανάμεσα στο λογικό και στο παράλογο γίνεται σημαντική. Ό,τι σε μια στιγμή φάνηκε σε εμάς ότι έχει ένα νόημα, τώρα βλέπουμε ότι στερείται τελείως νοήματος. Αυτό αποτελεί στην περίπτωση μας μια χιουμοριστική λειτουργία. Μια παρατήρηση φαίνεται σε εμάς πως είναι αστείο, όταν αποδώσουμε σε αυτή μια σημασία, που έχει ψυχολογική αναγκαιότητα και την ίδια στιγμή μπορούμε να την αρνηθούμε πάλι. Πολλά πράγματα μπορούν να εννοηθούν με την λέξη «σημασία». Αποδίδουμε κάποια έννοια σε μια παρατήρηση, ενώ είμαστε βέβαιοι πως σύμφωνα με την λογική δεν μπορεί να έχει καμμία. Ανακαλύπτουμε αλήθεια σε αυτήν, που οπωσδήποτε σύμφωνα με τους νόμους της πείρας, της συνήθειας ή της σκέψης, δεν μπορούμε να βρούμε μέσα σε αυτήν.

Ωστόσο, το αστείο δεν μπορεί να θεωρηθεί ξέχωρα από την παιδικότητα κι αυτό γιατί το γέλιο του ενήλικα συνδέεται με την ευχαρίστηση που ένιωθε όταν ήταν παιδί. Άρα, το αστείο συνδέεται αναπόσπαστα με την παιδικότητα καθώς μέσα από το αστείο ο ενήλικας «επιστρέφει» κατά κάποιον τρόπο στην παιδική του ηλικία. Αυτό φαίνεται μέσα από τα λόγια του Μπερξόν:

«Πολύ συχνά μιλάμε για τα συναισθήματά μας, τις απολαύσεις και τις στεναχώριες μας σαν το καθένα από αυτά να μην είχε την δική του ιστορία, σαν να είχαν γεννηθεί απευθείας μεγάλα. Πολύ συχνά επίσης αγνοούμε ότι υπάρχει ακόμη κάτι το παιδικό στο μεγαλύτερο μέρος των χαρούμενων συναισθημάτων μας. Και πόσες από τις τωρινές απολαύσεις, αν τις εξετάσουμε πολύ προσεκτικά,

δεν είναι παρά ενθυμήσεις προηγούμενων απολαύσεων... Και αν απομονώσουμε αυτό που είναι πραγματικά ανάμνηση τι θα μείνει από το μεγαλύτερο μέρος των συναισθημάτων μας...» (Bergson, 1991:51).

Η σχέση του αστείου με το παιδί είναι πολύ σημαντική και για τον Φρόντ όπως φαίνεται στην φράση που ακολουθεί: «Δεν θα μπορούσα να αποφασίσω εάν το “χαμήλωμα” προς το παιδί δεν είναι παρά μια ιδιαίτερη περίπτωση του κωμικού “χαμηλώματος” ή αν το βάθος κάθε κωμικού απορρέει από κάθε “χαμήλωμα” προς το παιδί». Το κωμικό αίσθημα, κατά τον Φρόντ, είναι αποτέλεσμα μιας σύγκρισης του Εγώ του ενήλικα με ένα παιδικό Εγώ (Feuerhahn 1993: 173). Το αστείο προκαλείται από την έλλειψη αναστολής που αναγνωρίζει ο δέκτης στο παιδί, κι αυτό είναι που τον κάνει να γελάει. Γελάμε γιατί «ένα ξόδεμα αναστολής που ήταν αναμενόμενο να πραγματοποιήσουμε καθίσταται, στο άκουσμα του αφελούς, αμέσως άχρηστο και ξοδεύεται με το γέλιο» (Freud 1988: 325). Υιοθετούμε μια στάση ανάλογη με του «τρίτου» στο ευφυολόγημα, ο οποίος δέχεται την οικονομία αναστολής σαν δώρο, χωρίς προσπάθεια από μέρους του (Freud 1988: 326). Στην περίπτωση που ο αποδέκτης καταλάβει πως υπάρχει πρόθεση πίσω από το αφελές δεν γελά αλλά το θεωρεί αναίδεια.

Από τα προαναφερθέντα διαπιστώνουμε την ύπαρξη του «παιδιού της ψυχανάλυσης», ενός παιδιού που υπάρχει μέσα μας. Κι αυτό γιατί όπως σημειώνουν οι Laplanche και Pontalis, «κάθε άνθρωπος φέρει τα ίχνη των παιδικών του εμπειριών και παραμένει προσκολλημένος με τρόπο λίγο ως πολύ συγκαλυμμένο σε αρχαϊκούς τρόπους ικανοποίησης, καθώς και σε αρχαϊκούς τύπους αντικειμένων και σχέσεων (Laplanche-Pontalis 1967:279). « Ο Φρόντ επέμενε συχνά πάνω στο γεγονός ότι το παιδικό παρελθόν του ατόμου και της ανθρωπότητας παραμένει πάντοτε

μέσα μας. Ο πρωτόγονος ψυχισμός παραμένει κυριολεκτικά άφθαρτος. Οι πρωτόγονες καταστάσεις μπορούν πάντα να παλινρθωθούν» (Laplanche- Pontalis 1967:376 κ.ε).

Γιατί όμως γελάμε και γιατί εκλαμβάνουμε διάφορα γεγονότα ως αστεία; Ο Φρόντ προσπαθεί να απαντήσει στο πρώτο ερώτημα αναζητώντας το είδος ευχαρίστησης που προκαλεί το αστείο και ο Μπερξόν επιχειρεί να απαντήσει στο δεύτερο ερώτημα αναζητώντας τους μηχανισμούς που προκαλούν το αστείο. Ο Μπερξόν ξεκινά την διερεύνησή του αναφερόμενος στην έννοια της ασυμβατότητας που αποτελεί δομικό μηχανισμό του αστείου. Στην ψυχολογία, «ασυμβατότητα» σημαίνει το ασύμφωνο, το αντιφατικό, το ασυμβίβαστο, ή αλλιώς την έλλειψη σεβασμού στις συνηθισμένες σχέσεις ανάμεσα στα πράγματα (είτε πρόκειται για λέξεις, για ιδέες, είτε για παρουσιάσεις γεγονότων και αντικειμένων). Σε πολλούς συγγραφείς ο όρος υποκαθίσταται από τις έννοιες «διαταραχή μιας κανονικότητας» ή «απόσταση από την κανονικότητα» (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001).

Η ασυμβατότητα συνδέεται και με το ασυνήθιστο, το περίεργο. Το περίεργο, όμως, μπορεί να γίνει αστείο σε ορισμένες περιπτώσεις. Έτσι, τίθεται το ερώτημα: «Πότε μια ασυμβατότητα γίνεται αστεία;»

Αν θεωρήσουμε ότι η ασυμβατότητα είναι το πέρασμα από μια κατάσταση που θεωρείται «κανονική» σε μία κατάσταση που τη διαταράσσει τότε το πέρασμα πρέπει να παραμείνει πέρασμα και να μην ολοκληρωθεί όπως συμβαίνει στο τραγικό ή το φανταστικό.(Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001). Στο τραγικό ή το φανταστικό το πέρασμα αυτό ολοκληρώνεται και οριστικοποιείται με αποτέλεσμα να γίνεται ξανά μία κανονικότητα. Αντίθετα, στο αστείο η κανονικότητα δεν ανατρέπεται απλά αυτό που υπάρχει είναι το πέρασμα που συμβαίνει στιγμιαία και γι'αυτό δεν σταθεροποιείται. Έτσι, το

αστείο, το γέλιο είναι αχρονικό, υπάρχει παντού και πάντα σε αντίθεση με το τραγικό που συνδέεται με ορισμένες εποχές.

Επιπλέον, η ασυμβατότητα έχει να κάνει με την έκπληξη, το ξάφνιασμα. Όσο πιο απρόσμενη είναι τόσο πιο αυθόρμητο το γέλιο. Αυτή η στιγμιαία διαταραχή της κανονικότητας, όπως φαίνεται στο παιχνίδι κούκου-τζα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία αστείου (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001).

Το αστείο συνδέεται με την αμφιβολία και όχι τη σιγουριά. Γι'αυτό και στην περίπτωση ενός αυθόρμητου αστείου ο δέκτης πρέπει να έχει την νοητική δυνατότητα να καταλάβει ότι η ανατροπή αυτή δεν θα έχει συνέπειες ή, όταν έχει συνέπειες, πρέπει να έχει την συναισθηματική δυνατότητα να τις απωθήσει. Η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα σημαντική για το παιδί καθώς δεν είναι σε θέση να συνειδητοποιήσει ποτέ μια κατάσταση είναι παιγνιώδης. Καλό θα ήταν λοιπόν να γνωρίζει το συνομιλητή του. Για να αισθανθεί δηλαδή το παιδί ότι δεν κινδυνεύει η ακεραιότητά του από την ανατροπή του αστείου, η κατάσταση πρέπει να έχει στοιχεία που να το καθησυχάζουν, όπως την ύπαρξη ενός αγαπημένου προσώπου (Bariaud, 1983).

Για να περιγράψει την ασυμβατότητα και τις παραμέτρους που την καθιστούν αστεία ο Μπερξόν χρησιμοποιεί τη φράση «Le mécanique plaqué sur le vivant» που στα ελληνικά σημαίνει «όταν το μηχανικό συμπιέζει το ζωντανό». Ο Μπερξόν θεωρεί ως τέτοιες παραμέτρους την ακαμψία, την αδεξιότητα και την συναισθηματική αποστασιοποίηση. Για να εκλάβουμε ένα γεγονός ως αστείο είναι απαραίτητη η συγκινησιακή αποστασιοποίηση μας καθώς ο μεγαλύτερος εχθρός του γέλιου είναι η συγκίνηση. Όταν όμως ο Μπερξόν μιλά για αποστασιοποίηση εμπλέκει και την αφηρημάδα. Γι' αυτό και ένας άνθρωπος που βαδίζει αυτόματα το δρόμο του, χωρίς να έρχεται σε επαφή με τους άλλους, είναι κωμικό

θέαμα, η δε συναισθηματική μας εμπλοκή μπορεί να μετατρέψει το συγκεκριμένο αυτό θέαμα ακόμη και σε τραγικό (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001).

Αλλά και το να επαναλαμβάνουμε αρκετές φορές μια λέξη θεωρείται αστείο και προκαλεί γέλιο. Μια λέξη όταν την λέμε μια φορά δεν είναι αστεία.

Για να ισχύουν τα παραπάνω πρέπει η αντιπαράθεση ανάμεσα στο μηχανικό και το ζωντανό να είναι ταυτόχρονη. Ένας άνθρωπος που βαδίζει αυτόματα το δρόμο του είναι αστείο όταν συγκρίνεται με τους υπολοίπους που βαδίζουν κανονικά (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001). Έτσι, θεωρούμε ότι η κωμική απόλαυση προέρχεται από μία σύγκριση.

Σε αυτό το σημείο, θα αναφερθώ στις πηγές ευχαρίστησης που προκαλούνται στα παιδιά από το αστείο: Α. Γέλιο ανακούφισης ως αντίδραση στην απώλεια και επανεφάνιση αγαπητού προσώπου. Για τα πιο πρώιμα στάδια έχουμε την μαρτυρία του Δαρβίνου, ο οποίος το 1839 έγραφε για τους πρώτους μήνες της ζωής του γιου του ότι στις 45 μέρες, τα χαμόγελα εμφανίζονταν κυρίως όταν έβλεπε την μητέρα του. Στις 110 μέρες, διασκέδαζε πολύ όταν του σκέπαζαν το πρόσωπο με μια ποδιά και του την τραβούσαν απότομα. Έβγαζε τότε ένα θόρυβο που ήταν τότε η αρχή ενός γέλιου. Εδώ η έκπληξη είναι η αιτία της διασκέδασης (Feuerhahn:160). Από τα παραπάνω συμπαιρνουμε πως το παιδί γελά όταν βλέπει την μητέρα του ως ένδειξη ανακούφισης πως δεν την έχει χάσει και είναι δίπλα του. Αυτός ο φόβος εμφανίζεται κατά την συμβολική περίοδο³ σύμφωνα με τον Φρόυντ. Παιχνίδια που συνδέονται με τον φόβο της απώλειας είναι το κρυφτό και το κούκου-τζα. Β. Γέλιο θριάμβου από το χειρισμό του δυνατού. Αυτό το γέλιο προκύπτει από την ύπαρξη απειλής ή φόβου. Το παιδί εξωτερικεύει τα συναισθήματα αυτά

³ Όταν δηλαδή αρχίσει να χρησιμοποιεί σύμβολα, όπως π.χ όταν χρησιμοποιεί την βέργα για άλογο.

στο παιχνίδι του. Μια τέτοια συμπεριφορά εκδηλώνεται κατά την συμβολική περίοδο.

Η αρχή της συμβολικής περιόδου συμπίπτει με τον σφιγκτηριακό έλεγχο. Αρχίζει λοιπόν το παιδί να αισθάνεται , πέρα από την δύναμη να χειρίζεται μέσω των συμβόλων τα πράγματα, και την μυική του δύναμη ως μέσο χειρισμού (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001). Το παιδί αισθάνεται ότι μόνο αυτό έχει το δικαίωμα να ζωής και θανάτου πάνω στα πράγματα , δηλαδή, μπορεί να τα σφίξει, να τους δώσει ή όχι ύπαρξη. Έτσι ανακαλύπτει τη συνείδηση της δύναμής του (Dolto 1971:35-40).

Όταν το παιδί εκδηλώνει επιθετική συμπεριφορά αντλεί ευχαρίστηση. Έτσι, έχουμε την περίπτωση που ένα παιδί κατά την διάρκεια του παιχνιδιού σπρώχνει ένα άλλο και στη συνέχεια γελά με κακεντρέχεια καθώς νιώθει δυνατό. Ο Φρόντλ υποστηρίζει πως «ορισμένα κίνητρα ευχαρίστησης του παιδιού χάνονται για μας τους ενήλικες». Το παιδί κατά την φάση της σαδιστικής ευχαρίστησης βρίσκεται σε ένα διχασμό ανάμεσα στην δική του κανονικότητα , την κανονικότητα των παιχνιδιών του και την κανονικότητα των γονιών του και νιώθει μια αμφιφυμία: να τους καταστρέψει ή όχι; (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου,2001)

Το παιδί αντιμετωπίζει τους φόβους του με το να χειρίζεται τα συναισθήματα των άλλων. Μαθαίνει λοιπόν τι τους φοβίζει, τους αναστατώνει, τους ανησυχεί και το χρησιμοποιεί για να προκαλέσει τον φόβο. Στη φάση αυτή φαντασιώνεται και ανακοινώνει κινδύνους μόνο και μόνο για να έχει την ευχαρίστηση των χειρισμών. Νιώθει σαν νικητής που σέρνει πίσω από το άρμα του τους ηττημένους (Mauron, 1970).

Η εργασία μου χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος που περιέχει την εισαγωγή και την θεωρητική υποστήριξη της έρευνάς μου όσον αφορά στο αστείο βασίζεται στις απόψεις του Μπερζόν σχετικά με

το γιατί εκλαμβάνουμε μία κατάσταση αστεία(Εισαγωγή) και του Φρόντ σχετικά με τους μηχανισμούς του αστείου, τους σκοπούς και την κοινωνική του διάσταση(Θεωρητικό μέρος).

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας και η έρευνα πεδίου. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η ποιοτική έρευνα. Πραγματοποιήθηκε μη- συμμετοχική παρατήρηση στο 29^ο Νηπιαγωγείο Βόλου προκειμένου να διερευνηθούν τα αστεία των παιδιών. Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσα από την καταγραφή σημειώσεων, τη χρήση κασσετοφώνου και την μετέπειτα απομαγνητοφώνησή του.

Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση των δεδομένων. Κατά την ανάλυση παίρνω ένα ένα τα αστεία των παιδιών και αναλύω τα είδη και τους μηχανισμούς δημιουργίας τους χρησιμοποιώντας τις απόψεις του Φρόντ όπως παρουσιάζονται στο βιβλίο του “The jokes and their relation to the unconsciousness” (Freud, 1976).

Τέλος, παραθέτω τα συμπεράσματα, όπου γίνεται αναφορά στα αποτελέσματα της έρευνας και στη νέα γνώση που παράχθηκε.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Το κεφάλαιο που ακολουθεί αποτελεί την θεωρητική υποστήριξη της έρευνάς μου. Προκειμένου να διεξάγω την έρευνα έπρεπε κάπου να βασιστώ. Εφ'όσον αυτό που με ενδιέφερε να μελετήσω είναι γιατί κάνουμε αστεία, γιατί μία κατάσταση θεωρείται αστεία και γιατί γελάμε με αυτά, άρχισα να ψάχνω τι από την βιβλιογραφία θα με βοηθούσε να αποκτήσω μία αρχική επαφή με το θέμα, τι δηλαδή θα μπορούσε να αποτελέσει θεμέλιο για να χτίσω πάνω σε αυτό τις σκέψεις μου και κατ'επέκταση την έρευνά μου. Η αναζήτηση με οδήγησε στην εύρεση δύο πολύ σημαντικών βιβλίων. Το ένα ήταν της Κωνσταντινίδου – Σέμογλου (2001) «Κόμικς, παιδί και αστείο» όπου βρήκα απόψεις του Μπερξόν για το αστείο και το άλλο του Φρόντ “ Jokes and their relation to the unconscious” (Freüd, 1976).

Τις πληροφορίες που πήρα από τον Μπερξόν τις χρησιμοποίησα στην Εισαγωγή καθώς τις θεώρησα πολύ χρήσιμες προκειμένου να έρθει ο αναγνώστης σε επαφή με το αντικείμενο που μελετώ. Τις πληροφορίες που προκύπτουν από το βιβλίο του Φρόντ τις χρησιμοποιώ στο θεωρητικό κομμάτι της εργασίας μου. Κι αυτό γιατί το βιβλίο του Φρόντ παρέχει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το γιατί γελάμε και το πως δημιουργείται το αστείο, ερωτήματα που αποτέλεσαν τον θεωρητικό προβληματισμό μου. Στο βιβλίο του παραθέτει ένα ολόκληρο κεφάλαιο που αφορά στην τεχνική των αστείων, ένα που αφορά στο σκοπό τους κι ένα ακόμη κεφάλαιο σχετικό με την κοινωνική διάσταση του αστείου. Αυτά αποτελούν τα κεφάλαια στα οποία θα στηριχθώ κατά την ανάλυση.

Στο σημείο αυτό, λοιπόν, θα αναθερθώ στην τεχνική των αστείων. Και αυτό γιατί με το να επιχειρήσουμε να δούμε τους τρόπους

σηματισμού του αστείου θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τον τρόπο λειτουργίας του προκειμένου να δούμε τι κρύβεται πίσω από αυτό.

Μία τεχνική του αστείου είναι η συμπύκνωση² με το σχηματισμό σύνθετης λέξης. Ξεκινάω χρησιμοποιώντας ένα αστείο που παραθέτει ο Φρόυντ στο βιβλίο του «“ Jokes and their relation to the unconscious” (Freüd, 1976).

«Στο κεφάλαιο «Τα λουτρά της Λούκα» ο Χάινε παρουσιάζει το φαιδρό πρόσωπο του λαχειοπώλη Υάκινθου από το Αμβούργο, που καυχιέται στον ποιητή για τις σχέσεις του με το Βαρώνο Ρότσιλντ και τελικά λέει: “Και, είναι αλήθεια, όσο αληθεύει, ότι ο Θεός θα μου χαρίσει ό,τι επιθυμώ, πως κάθησα κοντά στον Σολομών Ρότσιλντ και μου φέρθηκε σαν να είμαστε ίσοι τελείως Famillionar³”. (Freüd, 1976)

Ποιο είναι όμως εκείνο το στοιχείο που κάνει τη φράση του Υάκινθου να θεωρείται αστεία;

Δύο απαντήσεις μπορούν να δοθούν. Είτε η σκέψη που εκφράζεται μέσα από αυτήν την φράση έχει αστείο χαρακτήρα είτε το αστείο βρίσκεται στο νόημα. Όταν έχουμε μία σκέψη μπορούμε να την εκφράσουμε με διάφορους τρόπους λεκτικούς ή μη. Ο Υάκινθος εξέφρασε την σκέψη του με μία ψευδολέξη στην οποία, ωστόσο, μπορεί να δοθεί νόημα μέσα από την ανάλυσή της. Αν προσπαθήσουμε να εκφράσουμε την ίδια φράση με διαφορετικά λόγια θα διαπιστώσουμε πως μπορεί να μας προκαλεί ευχαρίστηση αλλά σε καμμία περίπτωση δεν μας προκαλεί γέλιο.

² Ένας από τους βασικότερους τρόπους λειτουργίας των ασυνειδήτων διεργασιών: μία και μόνη αναπαράσταση μπορεί να αντιπροσωπεύει πολλές συνειρμικές αλυσίδες στο σημείο διασταύρωσης στη οποία βρίσκεται. Από οικονομική άποψη η αναπαράσταση αυτή επενδύεται από το σύνολο της ενέργειας που βρίσκεται καθλωμένη στις συγκεκριμένες αλυσίδες. Συνιστά ένα από τα βασικά στοιχεία της τεχνικής του ευφυολογήματος, της παραδρομής του λόγου, της αμνησίας των λέξεων κ.λ.π. Είναι αποτέλεσμα της λογοκρισίας αλλά συγχρόνως και μέσο αποφυγής της. Ακόμα και αν δεν την αντιλαμβανόμαστε σαν αποτέλεσμα της λογοκρισίας, δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι με τη συμπύκνωση τα συμφέροντα της λογοκρισίας ικανοποιούνται. Στην πραγματικότητα η συμπύκνωση περιτλέκει την ανάγνωση της έκδηλης αφήγησης (Laplanche & Pontalis, 1981).

³ Familiar= οικειότητα. Famillionar= είναι λέξη φτιαγμένη από τον ποιητή και σημαίνει οικειότητα εκατομμυριούχου.

Αλλά στην περίπτωση που το αστείο δεν βρίσκεται στο νόημα πρέπει να το αναζητήσουμε στην μορφή, στο λεξιλόγιο. Έτσι, στο παραπάνω παράδειγμα με τον Υάκινθο, προκειμένου να καταστεί η φράση του αστεία, συντελέστηκε μία σύντμηση: « Ο Ρότσιλδ με μεταχειρίστηκε σαν τελείως ίσο του, Famillionar». Με την σύντμηση προκύπτει το εξής: «Δηλαδή με μεταχειρίστηκε τόσο φιλικά, όσο μπορεί ένας εκατομμυριούχος». Η λέξη familiar (=οικειότητα) έχει μετατραπεί σε famillionar από τον ποιητή και εδώ βρίσκεται το αστείο και η δύναμη του να προκαλέσει γέλιο. Έτσι, μπορούμε να πούμε τώρα: «Ο Ρότσιλδ μου συμπεριφέρθηκε τελείως Familiar δηλαδή, όσο μπορεί ένας Millionar (=εκατομμυριούχος).

Μέσα λοιπόν από το παραπάνω παράδειγμα παρουσιάζουμε την τεχνική του αστείου που μπορεί να θεωρηθεί σαν «συμπύκνωση συνοδευόμενη από το σχηματισμό του υποκατάστατου» (ο.π.σελ.51). Εδώ το υποκατάστατο είναι η λέξη famillionar που αν και είναι ακατανόητη λέξη, δεν σημαίνει από μόνη της κάτι, αποκτά νόημα μέσα από τα συμφραζόμενα με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται σε αστείο και να προκαλεί γέλιο.

Εν συνεχεία, αναφέρω ένα ακόμη παράδειγμα συμπύκνωσης με το σχηματισμό σύνθετης λέξης, μόνο που εδώ πρόκειται ουσιαστικά για προσθήκη ενός μόνο γράμματος:

«Η φωνή της Ευρώπης κάποτε ένα φοβερό αστείο. Άλλαξε το όνομα ενός από τους ηγεμόνες και αντι Λεοπόλδο τον είπε Κλεοπόλδο, για να κάνει υπαινιγμό για τις σχέσεις του με κάποια κυρία, που το όνομά της ήταν Κλεό». Σε αυτό το παράδειγμα η συμπύκνωση συνίσταται στην προσθήκη ενός γράμματος.

Ένας άλλος τρόπος σχηματισμού του αστείου είναι η συμπύκνωση με τροποποίηση. Η τεχνική εδώ μπορεί να θεωρηθεί ως «συμπύκνωση με ταυτόχρονη τροποποίηση και μπορεί να υποτεθεί ότι όσο ελαφρότερη

είναι η συμπύκνωση, τόσο και πιο επιτυχημένο θα είναι το αστείο. Παραθέτουμε το εξής παράδειγμα: «Οδηγούσαμε μαζί tête- á-bête⁴» (αντί tête- á-tête). Η ανάλυση του είναι εύκολη. Σημαίνει ότι: «Οδηγούσα με αυτό το ανόητο ζώο tête- á-tête ». Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν θεωρείται αστείο. Το αστείο δημιουργείται μόνο αν παραλείψουμε τις λέξεις «ανόητο ζώο» και στη θέση του t βάλουμε το b, δηλαδή αντι για tête γράψουμε bête. (ο.π.σελ.57).

Εν συνεχεία ακολουθεί το εξής παράδειγμα συμπύκνωσης με τροποποίηση: «Κατά την διάρκεια μιας συζήτησης, για κάποιον που είχε πολλά για να καυχηθεί, αλλά αυτό ήταν και το ελάττωμά του, παρατήρησε: “ Ναι στ’αλήθεια η ματαιοδοξία του, αποτελεί μία από τις τέσσερις Αχίλλειες πτέρνες του” (ο.π.σελ.57). Το συγκεκριμένο παράδειγμα έχει να κάνει με το ότι ο Αχιλλέας είχε μόνο μία αχίλλειο πτέρνα. Επομένως, μιλώντας για τέσσερις αμέσως τίθεται ο υπαινιγμός τετράποδου. Έτσι, το αστείο δημιουργείται από τον υπαινιγμό πως το άτομο αυτό εκτός από την ματαιοδοξία του είναι περισσότερο ζώο -και μάλιστα θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι γάϊδαρος- παρά άνθρωπος.

Η πολλαπλή χρήση της ίδιας λέξης αποτελεί μία ακόμη τεχνική δημιουργίας του αστείου μετά την συμπύκνωση και έχει να κάνει με τις διαφορετικές χρήσεις της λέξης στην ίδια πρόταση.

Η πολλαπλή χρήση του υλικού σαν σύνολο και κατά μέρη αποτελεί μία κατηγορία αστείων. Το αστείο έχει να κάνει με το ότι η λέξη, το όνομα, χρησιμοποιείται και σαν σύνολο, ολόκληρο και κομμένο σε χωριστές συλλαβές. Στο σημείο αυτό παραθέτω ένα παράδειγμα το οποίο αναφέρεται στον τρόπο που μια Ιταλίδα εκδικήθηκε τον Ναπολέοντα όταν αυτός μίλησε άσχημα για το πως χορεύουν οι Ιταλοί. Έτσι, σε ένα χορό της Αυλής ο Ναπολέων είπε στην Ιταλίδα: “ Όλοι οι Ιταλοί χορεύουν άσχημα”. Χωρίς να χάσει καιρό η Ιταλίδα του απάντησε: “ Όχι

⁴ bête= ζώο. tête á tête= εγκάρδια συναναστροφή, συνομιλία.

όλοι αλλά Buona parte”. Η λέξη «Buona parte» σημαίνει μεγάλο μέρος, πολλοί αλλά ταυτόχρονα στα Ιταλικά σημαίνει και Βοναπάρτης, το όνομα του Ναπολέοντα (ο.π.σελ.64).

Στο ανωτέρω παράδειγμα η ίδια λέξη χρησιμοποιείται και ως σύνολο την μία φορά “Buonaparte” και χωρισμένη σε δύο συλλαβές “Buona parte” αποκτώντας διαφορετική σημασία και αποδίδοντας σε αυτήν διαφορετικό νόημα ανάλογα με την περίπτωση.

Μία ακόμη κατηγορία σχηματισμού αστείου είναι η πολλαπλή χρήση του υλικού σε διαφορετική τάξη και σειρά. Σύμφωνα με τον μηχανισμό αυτό νιώθουμε πως λέγεται κάτι διαφορετικό αν αλλάξουμε την σειρά και την διάταξη μιας λέξης. Ακολουθεί το εξής παράδειγμα: «Ο κύριος και η κυρία X ζουν με μία εξαιρετική πολυτέλεια. Μερικοί πιστεύουν ότι ο σύζυγος κερδίζει αρκετά, ώστε να αφήνει κάτι πίσω του (να θησαυρίζει). Άλλοι όμως πιστεύουν ότι η κυρία βάζει πίσω της κάτι κι έτσι θησαυρίζει» (ο.π.σελ.66).

Στο παραπάνω παράδειγμα χρησιμοποιώντας την λέξη «πίσω» σε διαφορετική θέση στις δύο προτάσεις, διαπιστώνουμε τι λέγεται για το σύζυγο και τι υπαινιγμός αφήνεται για την κυρία.

Ένας ακόμη μηχανισμός του αστείου είναι η ελαφρή τροποποίηση του υλικού. Σε αυτήν την περίπτωση η λέξη ή οι λέξεις στις οποίες βρίσκεται το αστείο μπορούν να μείνουν αναλλοίωτες την πρώτη φορά και την δεύτερη φορά να τροποποιηθούν ελαφρά (ο.π.σελ.67). Ακολουθεί το εξής παράδειγμα σχετικό με την κρίση ενός Εβραίου για τους Εβραίους: «Κύριε Χόφρατ είναι γνωστός ο δικός σας antesemitism, μου είναι όμως τελείως νέος ο δικός σας antisemitism» (ο.π.σελ.67). Εδώ έχει επέλθει τροποποίηση ενός μόνο γράμματος. Σε αυτό το παράδειγμα με τη χρήση της λέξης antesemitism εννοείται ότι παλιότερα ο κύριος Χόφρατ ήταν Εβραίος στις συναλλαγές του, ενώ με την λέξη antisemitism υπαινίσσεται το μίσος που έχει τώρα για τους Εβραίους.

Ένα ακόμη παράδειγμα χρήσης του υλικού με ελαφρή τροποποίηση είναι η ακόλουθη έκφραση: “Traduttore- Traditore”. Οι δύο λέξεις σημαίνουν αντίστοιχα «Μεταφραστή- Προδότη». Το παράδειγμα αυτό λοιπόν δείχνει την ανάγκη που υποχρεώνει ένα μεταφραστή να “προδώσει” το κείμενο που μεταφράζει. Τα ανωτέρω παραδείγματα δείχνουν πως οι λέξεις είναι εύπλαστο υλικό, που χάνουν την αρχική τους σημασία, όταν χρησιμοποιούνται με μία ορισμένη σύνδεση και την αποκτούν πάλι με άλλη πλοκή (ο.π.σελ.67).

Μία ακόμη διαδικασία σχηματισμού του αστείου είναι η πολλαπλή χρήση του υλικού με το πλήρες ή το μερικό νόημα. Ακολουθεί το εξής παράδειγμα: «Eifersucht (=η ζηλοτυπία) είναι ένα Leidenschaft (=πάθος), που με Eifer sucht (=επιδιώκει με ζέση) ό,τι Leidenschaft (=πόνους προκαλεί)». Το χαρακτηριστικό σε αυτό το αστείο είναι ότι οι ίδιες λέξεις χρησιμοποιούνται με πολλές έννοιες. Το συγκεκριμένο παράδειγμα υπάγεται σε δύο κατηγορίες: Στην υποδιαίρεση των αστείων, που αρχικά χρησιμοποιούν ολόκληρη την λέξη και μετά τεμαχισμένη (Αρχικά: Eifersucht και στη συνέχεια: Eifer sucht) και στην υποδιαίρεση που η ποικιλία σχηματίζεται με το πλήρες ή το βαθύτερο νόημα των ρηματικών συστατικών στοιχείων (ο.π.σελ.68).

Μία επιπλέον κατηγορία τεχνικής αστείων έχει τον τίτλο περιπτώσεις διπλού νοήματος ενός ονόματος ή ενός πράγματος. Ακολουθεί το εξής παράδειγμα: «Ο Σαίξπηρ γράφει στον Ερρίκο Δ: “Απάλλαξέ μας από την παρουσία σου εσύ Πιστόλ”». Η λέξη «Απάλλαξε» στ’αγγλικά σημαίνει ταυτόχρονα πυροβόλησε (ο.π.σελ.70).

Ο ίδιος ο Σαίξπηρ στο Μάκβεθ αναφέρει: «Στο Αμβούργο δεν κυβερνάει ο απαίσιος Μάκβεθ. Κυβερνήτης εδώ είναι ο Μπάνκο». Η λέξη «Μπάνκο» στο πρωτότυπο σημαίνει «χρηματιστική τράπεζα» (ο.π.σελ.70).

Η διπλή έννοια που πηγάζει από τη γραμματική και μεταφραστική έννοια της λέξης είναι ένας ακόμη τρόπος σχηματισμού αστείου. Παραθέτω το ακόλουθο παράδειγμα: « Ένας φίλος του Αρθούρου Σνίτζλερ, του δραματικού, γιατρός, του είπε: “Δεν εκπλήσσομαι για το ότι έγινες ένας μεγάλος δραματικός, αφού και ο πατέρας σου κρατούσε τον καθρέφτη της εποχής του”». Στο σημείο αυτό κρίνω απαραίτητο να αναφέρω πως σύμφωνα με τον Άμλετ σκοπός του θεατρικού συγγραφέα ή του δραματικού, που δημιουργεί, είναι να κρατήσει τον καθρέφτη πάνω από την φύση. Να δείξει τα χαρακτηριστικά της η Αρετή και να κοροϊδέψει την ίδια την εικόνα της και να καθρεφτιστεί το ίδιο το σώμα και η ηλικία της εποχής. Επειδή ο πατέρας του Σνίτζλερ είχε φτιάξει ένα λαρρυγκοσκόπιο, δηλαδή μικρό καθρέφτη, γι’αυτό κι ο φίλος του κάνει τον υπαινιγμό: «Ο πατέρας κρατούσε τον καθρέφτη κι εξέταζε τους σύγχρονούς του, ενώ ο γιος με το δράμα του εξετάζει τον χαρακτήρα των σύγχρονών του και της εποχής του» (ο.π.σελ.70).

Μία ακόμη τεχνική δημιουργίας αστείου είναι το διπλό νόημα κύριο, ή λογοπαίγνιο. Σε αυτόν τον μηχανισμό αστείου δεν υπάρχει κάποια παραβίαση ή τροποποίηση στην λέξη. Βρίσκεται ακριβώς όπως είναι στην πρόταση αλλά παίρνει δύο διαφορετικά νοήματα όταν το επιτρέπουν οι περιστάσεις. Ακολουθεί το εξής παράδειγμα: «Ένας γιατρός την ώρα που έφευγε από την επίσκεψη μιας ασθενούς είπε στο σύζυγό της κουνώντας το κεφάλι του: “ Δεν μου αρέσει η όψη της”. “ Και σε μένα είναι χρόνια τώρα που δεν μ’αρέσει”, συμπληρώνει ο σύζυγος» (ο.π.σελ.71). Ο γιατρός εννοούσε πως η κατάσταση της υγείας της ασθενούς δεν ήταν καθόλου καλή και ανησηχούσε για τα χειρότερα ενώ ο σύζυγος εννοούσε πως δεν τα πήγαινε καλά με την σύζυγό του και δεν επιθυμούσε να είναι πλέον μαζί της.

Στο σημείο αυτό παραθέτω ένα ακόμη αστείο σχετικό με τους καθηγητές: « Η διαφορά ανάμεσα στους τακτικούς καθηγητές και στους

έκτακτους είναι το ότι οι τακτικοί δεν κάνουν τίποτε έκτακτο και οι έκτακτοι δεν κάνουν τίποτε τακτικό» (ο.π.σελ.73). Εδώ το αστείο έχει να κάνει με το διπλό νόημα των λέξεων τακτικός- έκτακτος.

Στη συνέχεια θα επιχειρήσω να συνοψίσω τους τρεις ανωτέρω μηχανισμούς (Συμπύκνωση- Πολλαπλή χρήση του αυτού υλικού- Διπλό νόημα) σε μία ενότητα. Ο Φρόντ υποστηρίζει πως δεν είναι δύσκολο να ενώσουμε την δεύτερη με την τρίτη ομάδα εφ' όσον το διπλό νόημα είναι η μοναδική ιδεώδης περίπτωση πολλαπλής χρήσης του αυτού υλικού (ο.π.σελ.77). Πως όμως μπορούμε να ενώσουμε την πρώτη ομάδα (Συμπύκνωση) με τις δύο άλλες (Πολλαπλή χρήση και διπλό νόημα); Η απάντηση βρίσκεται στον Φρόντ ο οποίος θεωρεί ότι η πολλαπλή χρήση αποτελεί ειδική περίπτωση συμπύκνωσης. Το λογοπαίγνιο (διπλό νόημα) αποτελεί συμπύκνωση χωρίς σχηματισμό υποκατάστατου. Όλοι αυτοί οι τρόποι χαρακτηρίζονται από οικονομία την οποία διαπιστώνουμε στο ακόλουθο παράδειγμα: « Είναι το πρώτο πέταγμα του αετού». Αλλά η λέξη πέταγμα (vol) σημαίνει και κλεψιά. Διαπιστώνουμε λοιπόν πως πραγματοποιήθηκε συμπύκνωση και οικονομία. Έγινε εξοικονόμηση του συνόλου της δεύτερης σκέψης , που εννοήθηκε χωρίς υποκατάστατο. Έτσι, η διπλή σημασία της λέξης vol έκανε περιττή την δημιουργία αυτού του υποκατάστατου. Κι αυτό είναι το πλεονέκτημα του διπλού νοήματος.

Στη συνέχεια ο Φρόντ αναφέρει μία ιδιαίτερη κατηγορία αστείων, τα «καλαμπούρια». Θεωρούνται πως είναι η κατώτερη μορφή αστείων επειδή είναι τα φθηνότερα και μπορούν να γίνουν με ελάχιστη προσπάθεια (ο.π.σελ.80). Ο Φίτσερ τα θεωρεί πολύ σημαντικά και προσπαθεί να τα διαχωρίσει από τα λογοπαίγνια λέγοντας: « Το καλαμπούρι είναι ένα κακό παιχνίδι με τις λέξεις, αφού μεταχειρίζεται τον ήχο και όχι το νόημα της λέξης, ενώ το λογοπαίγνιο περνάει από τον ήχο στο βάθος της λέξης». Ακολουθούν τα εξής παραδείγματα για την καλύτερη κατανόηση αυτού του είδους αστείων που ονομάζονται

καλαμπούρια τα οποία αναφέρονται στα έργα του Χάϊνε: « Φροντίζει περισσότερο για το μπουκάλι παρά για την μάχη. Θα μπορούσε καλύτερα να ακονίσει τη μύτη παρά το σπαθί». Σε αυτό το παράδειγμα οι δύο λέξεις μπουκάλι (=Krug) και μάχη (=Krieg) έχουν την ίδια σχεδόν προφορά: Κρούχ- Κρίχ όπως και στην αγγλική γλώσσα Bottle (=μπουκάλι) Battle (= μάχη). Το ίδιο παρατηρείται και στην επόμενη πρόταση: μύτη (=Schnabel) και σπαθί (=Sabel) έχουν την ίδια σχεδόν προφορά: Σνάμπελ-Σάμπελ (ο.π.σελ.81).

Εν συνεχεία έπεται το ακόλουθο παράδειγμα: « Κάποτε εμφανιζόταν σε μία φίλη σαν ξένος από την Καλκούτα, αλλά τέλος εξομολογήθηκε την αλήθεια: “Σας εξαπάτησα κυρία δεν έζησα στην Καλκούτα περισσότερο από το κοτόπουλο αλά Καλκούτα, που έφαγα χθες στο πρόγευμα” (ο.π.σελ.82). Σε αυτό το παράδειγμα, ωστόσο, υπάρχει ένα σφάλμα. Οι δύο λέξεις (Καλκούτα-αλά Καλκούτα) δεν είναι απλώς όμοιες αλλά είναι το ίδιο πράγμα. Το κοτόπουλο έχει το όνομα της περιοχής από την οποία προέρχεται.

Μια επιπλέον κατηγορία αστείων που συναντάμε είναι τα αστεία μετατόπισης: Ακολουθεί το εξής παράδειγμα μετατόπισης: «Ένας έμπορος αλόγων επαινούσε ένα άλογο στον πελάτη: “Αν πάρεις αυτό το άλογο και ξεκινήσεις στις 4 η ώρα, θα φθάσεις στο Πρεσβούργο στις έξι και μισή”. “Τι θα κάνω στο Πρεσβούργο στις έξι και μισή το πρωί;” (ο.π.σελ.91). Στο συγκεκριμένο παράδειγμα η μετατόπιση συνίσταται στο εξής: Ο έμπορος χρησιμοποιεί την παραπάνω φράση θέλοντας να δείξει πόσο γρήγορα τρέχει το άλογό του ενώ ο πελάτης το παραβλέπει αυτό και εισέρχεται στα δεδομένα της φράσης.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στην τεχνική των παρόμοιων αστείων που, σύμφωνα με τον Φρόντ, συνίσταται στην εμφάνιση κάποιου πράγματος ανόητου και παράλογου, του οποίου το νόημα βρίσκεται στην αποκάλυψη και στην απόδειξη κάποιου άλλου πράγματος

επίσης ανόητου και παράλογου. Έτσι, γίνεται χρήση ενός παραλογισμού σε ένα αστείο προκειμένου να αποδειχθεί μία άλλη ανοησία (Freud, 1976). Έπεται το εξής παράδειγμα αστείου παραλογισμού: « Το καλύτερο για τους θνητούς θα ήταν να μην έχουν γεννηθεί ποτέ» έλεγαν οι αρχαίοι, «αλλά, προσθέτει η σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη, αυτό συμβαίνει μόλις στον ένα από τους εκατό χιλιάδες ανθρώπους». Η σύγχρονη αυτή προσθήκη στην αρχαία παροιμία είναι ανόητη και γίνεται ακόμα πιο ανόητη μέσα από τη χρήση της λέξης μόλις. Αλλά η προσθήκη έχει προστεθεί στην αρχική διαπίστωση σαν ένας αναμφισβήτητος σωστός περιορισμός κι έτσι είναι ικανός να επιστήσει την προσοχή μας στο ότι πρόκειται για έναν παραλογισμό. Όποιος δεν γεννήθηκε δεν είναι καθόλου θνητός, άρα αυτό δεν είναι ούτε καλό ούτε κακό γι'αυτόν (ο.π.σελ.92).

Σε αυτό το σημείο θα αναφερθώ σε μία ακόμη διαδικασία σχηματισμού των αστείων την οποία ο Φρόυντ ονομάζει «ενοποίηση». Στην διάρκεια αυτής της διαδικασίας προβαλλουν νέες και απροσδόκητες ενότητες, σχέσεις ιδεών η μία μετά την άλλη, ορισμοί αμοιβαίοι ή σχετικοί με ένα τρίτο κοινό σημείο (ο.π.σελ.105). Ακολουθεί ένα αστείο του Λίχτενμπεργκ: «Ο Ιανουάριος είναι ο μήνας κατά τον οποίο προσφέρουμε τις ευχές μας στους αγαπητούς φίλους μας. Οι υπόλοιποι είναι οι μήνες, που οι ευχές μας δεν εκπληρώνονται». Στο αστείο του Λίχτενμπεργκ για τον Ιανουάριο, που έρχεται σε αντίθεση με τους υπόλοιπους μήνες, είναι εμφανής η σχέση με ένα τρίτο υλικό. Αυτό το υλικό είναι οι καλές ευχές που δίνονται τον Ιανουάριο και δεν πραγματοποιούνται τους υπόλοιπους μήνες (ο.π.σελ.105).

Μία ακόμη μέθοδος που χρησιμοποιείται στο αστείο είναι η αντικατάσταση με το αντίθετο. Στο παράδειγμα που ακολουθεί εμφανίζεται καθαρά: «Αυτή η γυναίκα μοιάζει με την Αφροδίτη της Μήλου σε πολλά σημεία: Είναι κι αυτή επίσης εξαιρετικά μεγάλη στην

ηλικία όπως εκείνη, δεν έχει δόντια και το δέρμα της είναι γεμάτο από λευκές και κίτρινες κηλίδες». Εδώ έχουμε την αναπαράσταση της ασχήμιας διαμέσου της ομοιότητας με κάτι που είναι ωραίο (οπ.σελ.109). Έτσι, έχουμε την αντικατάσταση της ομορφιάς με το αντίθετο της που είναι η ασχήμια.

Παράλληλα με την αναπαράσταση με το αντίθετο ως μέθοδος σχηματισμού αστείων λειτουργεί και η αναπαράσταση με κάτι παρόμοιο ή συγγενικό. Αυτό φαίνεται καθαρά μέσα από το παράδειγμα που ακολουθεί: « Δύο όχι και τόσο τίμιοι έμποροι κατόρθωσαν με τη βοήθεια μιας σειράς επικίνδυνων επιχειρήσεων να συγκεντρώσουν ένα μεγάλο ποσό χρημάτων και τώρα έκαναν προσπάθειες να μπουν μέσα στην καλή κοινωνία. Χρησιμοποίησαν γι'αυτό διάφορους τρόπους. Φρόντισαν να αναθέσουν στον πιο διάσημο ζωγράφο να φιλοτεχνήσει τα πορτραίτα τους και ύστερα κάλεσαν τους γνωστούς σε ένα μεγάλο πάρτυ για να τους τα παρουσιάσουν. Κάλεσαν μάλιστα και έναν γνωστό τεχνοκριτή και του έδειξαν τους δύο πίνακες, που ήταν κρεμασμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο. Αυτός κοίταξε προσεκτικά τα πρόσωπα και ύστερα, σαν κάτι να έλειπε έδειξε στη μέση ανάμεσα στα δύο πορτραίτα και είπε: “Θαυμάσια, αλλά που είναι ο Εσταυρωμένος;”»

Τα πορτραίτα των δύο εμπόρων του έφεραν στο νου την εικόνα του Χριστού με τους δύο ληστές δίπλα του. Έτσι, η ομοιότητα έγκειται στα πρόσωπα των δύο εμπόρων με τα πρόσωπα των δύο ληστών που ήταν δίπλα στον Εσταυρωμένο. Φαίνεται λοιπόν πως θα ήθελε να πει πως γνωρίζει καλά πως αυτοί οι δύο είναι απατεώνες και αντ'αυτού χρησιμοποίησε τον υπαινιγμό με τον Εσταυρωμένο.

Στη συνέχεια θα επιχειρήσω να αναφερθώ στους σκοπούς του αστείου. Κι αυτό γιατί με το να δούμε ποιοι είναι οι σκοποί του αστείου μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί γελάμε και τι επιδιώκουμε να

επιτύχουμε όταν κάνουμε ένα αστείο, στοιχεία που αποτελούν θεωρητικούς προβληματισμούς μου.

Το αστείο είτε είναι αυτό καθ'εαυτό ένας σκοπός, χωρίς να υπηρετεί άλλο ιδιαίτερο σκοπό είτε εξυπηρετεί ένα σκοπό-είναι σκόπιμο. (ο.π.σελ.132). Εκείνα που δεν έχουν συγκεκριμένο σκοπό, ο Φρόντ τα ονομάζει «αφηρημένες» μονάδες ενώ ο Φρόντ τα ονομάζει «αθώα» αστεία.

Τα αθώα αστεία έχουν μεγαλύτερη αξία για μας από τα «σκόπιμα» και τα κοινά αστεία τα θεωρούμε περισσότερο σημαντικά παρά βαθύτερα. Με τα αθώα αστεία αποφεύγουμε τον κίνδυνο να πάθουμε σύγχυση από τον σκοπό ή από την παραπλάνηση της κρίσης μας (ο.π.σελ.137). Ακολουθεί ένα παράδειγμα τέτοιου αστείου: «Μία κοπέλλα στην οποία ανήγγειλαν την επίσκεψη κάποιου γνωστού την ώρα που έπερνε το λουτρό της είπε με παράπονο: “Τι ντροπή να μην μπορεί κανείς να παρουσιαστεί τη στιγμή που αρχίζει να είναι *anziehend*⁵!”(ο.π.σελ.132).

Το αστείο έχει ως σκοπό να προκαλέσει ευχαρίστηση. Η απόλαυση που προκαλούν τα αθώα αστεία δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη αλλά περιορίζεται σε μία απλή ικανοποίηση, ένα ελαφρό χαμόγελο. Ένα μη σκόπιμο αστείο μόλις που πετυχαίνει ένα απότομο ξέσπασμα γέλιου παρόλο που στα σκόπιμα αστεία το γέλιο είναι πηγαίο και ασυγκράτητο. Εφόσον και στα δύο η τεχνική είναι η ίδια δημιουργείται η υποψία ότι ένα σκόπιμο αστείο εξαιτίας του ότι εξυπηρετεί ένα σκοπό οφείλει να έχει πηγές απόλαυσης που δεν τις βρίσκουμε στα αθώα αστεία.

Οι σκοποί του αστείου μπορούν εύκολα να αναθεωρηθούν σύμφωνα με τον Φρόντ. Έτσι, σε αυτό το σημείο μπορούμε να διακρίνουμε τα *χυδαία*, τα *εχθρικά* (επιθετικά, σατυρικά, αμύνης), τα *κυνικά* και τα *σκεπτικιστικά* αστεία. Αρχικά,θα ασχοληθούμε με τα

⁵ *anziehend*= φορώ ρούχα και είμαι θελκτικός.

χυδαία αστεία. Η αισχρολογία είναι η σκόπιμη προβολή των σεξουαλικών πράξεων μέσω του λόγου. Απευθύνεται σε ένα ειδικό πρόσωπο, από το οποίο ερεθίζεται σεξουαλικά κανείς κι ελπίζει με τον λόγο θα του δείξει την σεξουαλική του διέγερση και κατά συνέπεια θα ερεθιστεί και το ειδικό αυτό πρόσωπο (ο.π.σελ.140).

Ωστόσο, το άλλο πρόσωπο αντί να ερεθιστεί σεξουαλικά μπορεί να νιώσει διαφορετικά συναισθήματα, όπως ντροπή ή στεναχώρια. Το σεξουαλικό υλικό που υπάρχει στην αισχρολογία περιλαμβάνει ό,τι είναι κοινό σε αμφότερα τα φύλα και φθάνει μέχρι το αίσθημα της ντροπής- δηλαδή ό,τι είναι περιττωματικό στην πιο περιεκτική του έννοια. Αυτή είναι και η έννοια που συνδέεται με την σεξουαλικότητα στην παιδική ηλικία- μια ηλικία στην οποία φαίνονται αυτά που είναι σεξουαλικά ή περιττωματικά (ο.π.σελ.140). Όταν κάποιος εκστομίζει χυδαίες λέξεις προκαλεί το άτομο στο οποίο απευθύνεται ο λόγος του να φανταστεί το μέρος του σώματος ή την πράξη που αναφέρει και να του δείξει ότι αυτός ο ίδιος την φαντάζεται.

Στα σκόπιμα αστεία υπάρχουν τρία πρόσωπα: Το άτομο που λέει το αστείο, το δεύτερο πρόσωπο που χρησιμοποιείται ως στόχος της εχθρικής ή σεξουαλικής επιθετικότητας και το τρίτο άτομο προς χάριν του οποίου γίνεται το αστείο. Τα τρία πρόσωπα έχουν την ίδια σχέση. Η πορεία των πραγμάτων μπορεί να περιγραφεί ως εξής: Όταν το πρώτο πρόσωπο συναντά το εμπόδιο της γεννητήσιας ορμής (που είναι ο περιορισμός της σεξουαλικότητας), αναπτύσσει μία εχθρική τάση κατά του δεύτερου προσώπου και προσκαλεί το τρίτο πρόσωπο σαν σύμμαχό του (ο.π.σελ.143-144).

Από τα προαναφερθέντα λοιπόν διαπιστώνουμε πως τα αστεία αυτού του είδους εξυπηρετούν τον εξής σκοπό: Κατ'αρχάς προκαλούν ευχαρίστηση. Από που όμως αντλείται αυτή η ευχαρίστηση; Το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με ένα εμπόδιο. Με το να το πολιορκεί και να το

αντιμετωπίζει, αντλεί την ευχαρίστηση από μία πληγή η οποία ήταν προηγουμένως απρόσιτη εξαιτίας της παρουσίας του εμποδίου. Ως παράδειγμα αυτής της περίπτωσης αναφέρουμε τους άνδρες της ανώτερης τάξης που μεταβάλλουν τα χυδαία τους αστεία σε αισχρολογία στην παρουσία κοριτσιών που ανήκουν στην κατώτερη τάξη (ο.π.σελ.145).

Εκτός από τα χυδαία αστεία υπάρχουν και τα επιθετικά. Ο άνθρωπος στην παιδική του ηλικία υπάκουσε σε περιορισμούς όσον αφορά στις επιθετικές του παρορμήσεις, όπως ακριβώς συνέβη και με τις σεξουαλικές του παρορμήσεις. Παρά το γεγονός ότι στην παιδική μας ηλικία έχουμε μία έντονη προδιάθεση να εκδηλώσουμε την επιθετικότητά μας, αργότερα η κοινωνικοποίηση μάς διδάσκει ότι δεν είναι σωστό ο άνθρωπος να χρησιμοποιεί την υβρεολογία. Η εκδήλωση κτηνωδικής εχθρότητας απαγορεύεται από τον νόμο και η λεκτική επίθεση χρησιμοποιείται αντ'αυτής.

Αφού λοιπόν ο νόμος απαγορεύει την εκδήλωση των εχθρικών συναισθημάτων μέσα από πράξεις βίας, ο άνθρωπος δημιούργησε έναν άλλο μηχανισμό επίθεσης που αποσκοπεί στην επιστράτευση ενός τρίτου προσώπου εναντίον του εχθρού του. Με το να θεωρούμε τον εχθρό μας κατώτερο ή κωμικό, κατορθώνουμε να τον υπερνικήσουμε- κι έτσι επέρχεται η απόλαυση- ενώ το τρίτο πρόσωπο λειτουργεί ως μάρτυρας που δείχνει την ιδιότητά του με το γέλιο του (ο.π.σελ.147).

Έτσι, το επιθετικό αστείο λειτουργεί ως μηχανισμός που μας επιτρέπει να παρουσιάσουμε κάτι γελοίο εναντίον του εχθρού μας το οποίο δεν θα μπορούσαμε να προβάλλουμε ανοιχτά ή συνειδητά, καθώς υπάρχουν τα εμπόδια που μας περιορίζουν. Ακόμη μία φορά λοιπόν το αστείο: «Αποφεύγει τους περιορισμούς και ανοίγει πηγές απόλαυσης, που αλλιώς θα ήταν απρόσιτες» (ο.π.σελ.147).

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε σε μία ακόμη κατηγορία αστείων, στα λεγόμενα κυνικά. Αρχικά, παραθέτουμε το εξής παράδειγμα: «Μία γυναίκα είναι σαν την ομπρέλλα- αργά ή γρήγορα σε κάνει να μπεις σε ένα ταξί» (ο.π.σελ.156). Το παράδειγμα αυτό πρόκειται για μία περίπλοκη και φαινομενικά αδύνατη ομοιότητα, που δεν είναι αυτή καθ'εαυτή ένα αστείο (ο.π.σελ.156).Ακόμη πρόκειται για έναν υπαινιγμό εφ'όσον το ταξί αποτελεί μέσο δημοσίας χρήσης. «Το πιο ισχυρό τεχνικό του μέσο είναι μία παράλειψη, που μεγαλώνει το ακατανόητο του αστείου» (ο.π.σελ.156).

Η ομοιότητα μπορεί να ερμηνευθεί, σύμφωνα με τον Φρόντ, ως εξής: Παντρεύεται κανείς για να προστατευθεί από τις διάφορες προκλήσεις που συναντά στη ζωή του, αλλά από ότι φαίνεται ο γάμος δεν κατορθώνει να ικανοποιήσει ανάγκες που είναι πιο ισχυρές από τις συνηθισμένες.

Όσον αφορά στην ομπρέλλα, ο άνθρωπος παίρνει την ομπρέλλα για να προστατευθεί από την βροχή κι όμως τελικά βρέχεται. Και στις δύο περιπτώσεις το άτομο πρέπει να ψάξει για κάτι που να του παρέχει μεγαλύτερη προστασία.

Το παραπάνω αστείο αντικαταστάθηκε από κυνισμό. Σύμφωνα με τους κανόνες της κοινωνίας, ο άνδρας δεν πρέπει να δηλώνει φανερά πως με τον γάμο δεν τακτοποιείται το σεξουαλικό ζήτημα και πως πρέπει να ψάξει αλλού για την ικανοποίηση των ανάγκων του. Η δύναμη του αστείου βρίσκεται στο ότι το δήλωσε και το διακήρυξε.

Τέλος, θα αναφερθούμε στα σκεπτικιστικά αστεία. Ακολουθεί το εξής παράδειγμα: «Δύο Εβραίοι συναντήθηκαν σε ένα βαγόκι στο σταθμό της Γαλικίας.

- Που πηγαίνεις; Ρώτησε ο ένας.
- Στο Γκράσοβ.

- Τι ψεύτης που είσαι! Θέλεις να με κάνεις να πιστέψω ότι πηγαίνεις στην Λεμβέργη και γι'αυτό μου λες πως πηγαίνεις στο Γκράσοβ. Κι όμως είμαι βέβαιος πως πηγαίνεις στο Γκράσοβ. Γιατί λοιπόν μου λες ψέμματα;» (ο.π.σελ.161)

Σε αυτό το παράδειγμα χρησιμοποιείται η τεχνική της ανοησίας. «Κατηγορείται ο δεύτερος Εβραίος ότι ψεύδεται, ενώ πρόκειται να πάει στο Γκράσοβ» (ο.π.σελ.161). Εδώ η τεχνική της ανοησίας συνδέεται με μία άλλη τεχνική, την αναπαράσταση με το αντίθετο. «Επειδή σύμφωνα με την γνώμη του πρώτου, ο δεύτερος λέει ψέμματα, όταν λέει την αλήθεια και λέει την αλήθεια με τη βοήθεια ενός ψέμματος» (ο.π.σελ.161).

Αυτό που μας ενδιαφέρει στο συγκεκριμένο αστείο είναι το τι προσδιορίζει την αλήθεια. Είναι αλήθεια το να περιγράψουμε τα πράγματα όπως είναι χωρίς να μας ενδιαφέρει να μάθουμε πως ερμηνεύει αυτός στον οποίο τα λέμε; Η μήπως η πραγματική αλήθεια έχει να κάνει με το να μας ενδιαφέρει η ερμηνεία που δίνει στα λεγόμενα μας ο ακροατής μας; «Τα αστεία αυτού του είδους δεν προσβάλλουν κάποιο πρόσωπο, κάποια θέση, αλλά την πεποίθηση στις γνώσεις μας τις ίδιες, μία από τις πιο ριψοκίνδυνες κτήσεις μας» (ο.π.σελ.161).

Τέλος, είναι πολύ σημαντικό όταν κάνουμε μία έρευνα σχετικά με το αστείο, όπου ουσιαστικά πρόκειται για αλληλεπίδραση προσώπων, να διερευνήσουμε την κοινωνική διάσταση του αστείου. Όταν κάνουμε ένα αστείο το ανακοινώνουμε πάντα σε ένα άλλο πρόσωπο το οποίο λειτουργεί ως μάρτυρας επιτυχίας του αστείου μας κι έτσι νιώθουμε ευχαρίστηση. Το αστείο μας δεν έχει νόημα αν δεν το ανακοινώσουμε σε κάποιον. Εξετάζοντας λοιπόν την κοινωνική φύση του αστείου μπορούμε να κατάλαβουμε γιατί μία κατάσταση εκλαμβάνεται αστεία.

Ο Μπερξόν και ο Φρόντ πιστεύουν πως το αστείο μπορούμε να το προσεγγίσουμε κοινωνικά. Κι αυτό γιατί κάτι εκλαμβάνεται ως αστείο από μία ομάδα ανθρώπων που πίσω της ενυπάρχει μια σκέψη και μία συμφωνία. Οι άνθρωποι γελούν όταν βλέπουν πως ένα άτομο εκδηλώνει μη-συμβατή συμπεριφορά που συνδέεται με το ασύμφωνο. Θα λέγαμε, λοιπόν, πως με το να θεωρούμε αστείο ένα γεγονός είναι σαν να «τιμωρούμε» την μη προσαρμογή του ατόμου στις συμβάσεις της κοινωνίας και της συλλογικής ζωής λόγω αφηρημάδας, απροσεξίας ή και αδιαλλαξίας.

Σε όλους μας θα έχει τύχει να γελάσουμε εάν δούμε κάποιον «περίεργα» ντυμένο. Γιατί όμως το θεωρούμε αστείο ενώ θα μπορούσαμε να το δούμε απλά ως περίεργο; Αυτό συμβαίνει γιατί ο τρόπος που ντύνεται αυτό το άτομο συνδέεται με έννοιες όπως το διαφορετικό, το ασύμφωνο, το ασυμβίβαστο. Κάθε κοινωνία έχει κάνει τις δικές της συμβάσεις για όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Μια από αυτές έχει να κάνει με την ενδυμασία. Θεωρούμε λοιπόν αστείο το ντύσιμο του συγκεκριμένου ατόμου γιατί είναι διαφορετικό από τα καθιερωμένα και βρίσκεται έξω από την κοινωνική σύμβαση. Ωστόσο, δεν αρκεί μόνο αυτό. Γελάμε γιατί η περοσοχή μας πέφτει πάνω στο ρούχο το οποίο διαχωρίζουμε απολύτως από το πρόσωπο.

Γιατί, ωστόσο, δεν γελάμε όταν έχουμε να κάνουμε με ένα ρούχο της σύγχρονης μόδας; Στην συγκεκριμένη περίπτωση αυτό συμβαίνει γιατί το αστείο βρίσκεται σε λανθάνουσα κατάσταση κι έτσι το κωμικό στοιχείο είναι πολύ σβησμένο, βρίσκεται δηλαδή πολύ μακριά από την πηγή (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου, 2001).

Ο Φρόντ υποστηρίζει πως κανένας δεν είναι ευχαριστημένος γνωρίζοντας ότι έκανε ένα αστείο για τον εαυτό του και μόνο. Το αστείο πάντοτε πρέπει να το ανακοινώνουμε σε κάποιον άλλο εφ' όσον μέσα από το αστείο υπολείπεται κάτι που οδηγεί σε συμπεράσματα. Στο σημείο

αυτό κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε την διαφορά ανάμεσα στο κωμικό και το αστείο. Μπορούμε να γελάσουμε με κάτι κωμικό, μολονότι θα ευχαριστηθούμε επίσης αν κάνουμε κάποιον να γελάσει με αυτό. Μόνοι μας, όμως, δεν μπορούμε να γελάσουμε με το αστείο παρά την χαρά που μας δίνει (Freud, 1976).

Εδώ τίθεται το θέμα του ρόλου του άλλου προσώπου κατά την παραγωγή ενός αστείου. Στην περίπτωση του κωμικού λαμβάνουν μέρος κυρίως δύο πρόσωπα, έκτος από το πρόσωπο που λέει το κωμικό, το πρόσωπο στο οποίο βρίσκει κάτι το κωμικό. Μπορεί βέβαια να υπάρξει και ένα τρίτο πρόσωπο αλλά η παρουσία του δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Η αστειολογία σαν λογοπαίγνιο με τα λόγια κάποιου δεν χρειάζεται κάποιο άλλο πρόσωπο ως αντικείμενο. Αλλά στο αρχικό στάδιο χρειάζεται η παρουσία ενός άλλου προσώπου, στο οποίο να μεταδωθεί το αποτέλεσμα. Αλλά αυτό το δεύτερο πρόσωπο ανταποκρίνεται σε ένα τρίτο πρόσωπο κι όχι στο πρόσωπο που είναι το αντικείμενο του αστείου (ο.π.σελ.196).

Τα αθώα αστεία επίσης απαιτούν την παρουσία ενός ακόμη προσώπου το οποίο θα μαρτυρεί αν έχουν επιτύχει το σκοπό τους. Στην περίπτωση των εχθρικών αστείων χρειαζόμαστε τρία πρόσωπα, το άτομο που κάνει το αστείο, το άτομο στο οποίο απευθύνεται το αστείο και ένα τρίτο άτομο το οποίο λειτουργεί ως μάρτυρας της επιτυχίας του αστείου.

Ο ψυχολογικός μηχανισμός του αστείου πραγματοποιείται ανάμεσα στο πρώτο (το άτομο που κάνει το αστείο) και το τρίτο πρόσωπο (το άτομο που λειτουργεί ως μάρτυρας) και όχι ανάμεσα στο πρώτο (το άτομο που κάνει το αστείο) και το δεύτερο πρόσωπο (το αντικείμενο του αστείου). Όταν το τρίτο πρόσωπο έχει σοβαρή διάθεση δεν μπορεί να νιώσει την λεκτική απόλαυση. Επίσης, δεν είναι πρόθυμο να γελάσει με ένα χυδαίο αστείο, όταν αυτό έχει να κάνει με άτομο με το

οποίο είναι συναισθηματικά δεμένο. Γι'αυτό είναι σημαντικό το τρίτο πρόσωπο να έχει ευχάριστη διάθεση ή τουλάχιστον ουδέτερη, να λείπει δηλαδή εκείνος ο παράγοντας που θα μπορούσε να το κάνει να νιώσει αντίθετα αισθήματα από αυτά που επιδιώκει να προκαλέσει το αστείο.

Το άτομο που ακούει το αστείο μαρτυρά την απόλαυση και την ευχαρίστησή του με το γέλιο, όταν το άτομο που το λέει διατηρεί τη σοβαρότητά του. Όταν λέμε σε κάποιον ένα αστείο που ακούσαμε πρέπει να είμαστε σοβαροί, όπως και ο δημιουργός του, για να μην καταστρέψουμε την επιτυχία και τους σκοπούς που εξυπηρετεί αυτό.

Στο σημείο αυτό τίθεται το ζήτημα της σύνδεσης του αστείου με το γέλιο που προκαλεί. Ο Ντούγκας, μαθητής του Ρίμποτ, στον πρόλογο του βιβλίου του “La psychologie du rire” (1902) αναφέρει:

«Δεν υπάρχει γεγονός πιο κοινό και περισσότερο μελετημένο από το γέλιο. Δεν υπάρχουν άνθρωποι, που να έχουν το προσόν να διεγείρουν περισσότερο το ενδιαφέρον του κοινού και των φιλοσόφων. Δεν υπάρχει άλλο θέμα από το οποίο να μπορεί κανείς να συγκεντρώσει περισσότερες παρατηρήσεις και να κάνει περισσότερες θεωρίες- και όμως δεν υπάρχει κάτι, που να παραμένει περισσότερο ανεξήγητο. Θα μπορούσε κανείς να συμφωνήσει με τους σκεπτικιστές ότι πρέπει να αρκείται στο γέλιο και να μην προσπαθήσει να μάθει γιατί γελάει, αφού η σκέψη καταστρέφει το γέλιο και επομένως θα ήταν μία αντίφαση η αναζήτηση εξαιτίας του».

Ωστόσο,θα αποτραπούμε από όσα γράφει ο Ντούγκας και στη συνέχεια θα αναφερθούμε στον Σπένσερ ο οποίος υποστηρίζει ότι «το γέλιο είναι ένα φαινόμενο απαλλαγής από μία πνευματική διέγερση και η

απόδειξη ότι η ψυχική λειτουργία αυτής της διέγερσης στράφηκε απότομα εναντίον ενός αποτελέσματος.

Ο ορισμός που προτείνεται για το γέλιο από τον Μπέιν είναι ο εξής: « Το γέλιο είναι μία χαλάρωση από μία πίεση». Ο Φρόντ υποστηρίζει ότι το γέλιο προκαλείται όταν «μία αναλογία ψυχικής ενέργειας, που προηγουμένως χρησιμοποιήθηκε για την κάθεξη ενός ειδικού ψυχικού δρόμου τώρα έγινε άχρηστη, έτσι ώστε δεν μπορεί να απαλλαγεί» (ο.π.σελ.199). Έτσι, εμφανίζονται στο γέλιο όροι από τους οποίους απαλλάσσεται ένα ποσό ψυχικής ενέργειας κι έτσι επιτυγχάνεται αυτό. Και αφού με το γέλιο δείχνουμε την απόλαυση και την ευχαρίστηση μας, θα μπορούσαμε να συνδέσουμε την ευχαρίστηση αυτή με την αφαίρεση της κάθεξης (ο.π.σελ.199). Το γεγονός ότι αυτός που ακούει το αστείο γελά ενώ αυτός που το λέει διατηρεί την σοβαρότητά του, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το άτομο που ακούει το αστείο έχει απαλλαγεί από μία δαπάνη κάθεξης.

Ο Φρόντ υποστηρίζει ότι «το γέλιο συγκαταλέγεται μεταξύ των πιο μεταδοτικών εκφράσεων της ψυχικής κατάστασης» (ο.π.σελ.209). Όταν κάνουμε τον άλλο να γελάσει λέγοντας ένα αστείο το κάνουμε για να εξασφαλίσουμε και το δικό μας γέλιο γι'αυτό και βλέπουμε πως όταν λέμε ένα αστείο αν και είμαστε σοβαροί μετά από λίγο αφηνόμαστε και γελάμε κι εμείς ελαφρά.

Σύμφωνα με τον Φρόντ, όταν λέμε ένα αστείο, εξυπηρετούμε ορισμένους σκοπούς: Πρώτον, αποκτούμε την βεβαιότητα ότι το αστείο μας είναι επιτυχημένο. Δεύτερον, συμπληρώνουμε την δική μας απόλαυση από την επίδραση του τρίτου προσώπου πάνω μας. Τρίτον, όταν λέμε ένα αστείο που δεν είναι δικό μας αλλά το έχουμε ακούσει από κάπου αλλού, αντικαθιστούμε την απώλεια της απόλαυσης εξαιτίας της έλλειψης πρωτοτυπίας (ο.π.σελ.209).

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το κεφάλαιο αυτό έχει να κάνει με την μεθοδολογία που ακολούθησα προκειμένου να διεξάγω την έρευνά μου. Η εργασία μου διαπραγματεύεται το αστείο στην προσχολική ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, με ενδιαφέρει να δω ποιος είναι ο μηχανισμός του αστείου- πως δηλαδή δημιουργείται το αστείο και ποιος ο σκοπός του- γιατί δηλαδή γελούν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας και τι «υπάρχει» πίσω από τα αστεία που κάνουν. Σκέφτηκα, λοιπόν, πως θα ήταν ενδιαφέρον και πρόκληση για μένα να κάνω μία έρευνα για το αστείο στην προσχολική ηλικία. Η έρευνα εξάλλου είναι ένας τρόπος μέσω του οποίου επιχειρούμε να κατανοήσουμε τον κόσμο που μας περιβάλλει και να ανακαλύψουμε την αλήθεια. Πρόκειται για την συστηματική, εμπειρική και κριτική διερεύνηση υποθετικών προτάσεων σχετικά με τις εικαζόμενες σχέσεις ανάμεσα σε φαινόμενα (Kerlinger, 1970). Η έρευνα έχει τρία ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Πρώτον, είναι συστηματική και ελεγχόμενη, βασίζοντας τις ενέργειες της στο επαγωγικό- απαγωγικό μοντέλο⁶. Δεύτερον, η έρευνα είναι εμπειρική. Ο επιστήμονας χρησιμοποιεί την εμπειρία για την επαλήθευση των υποθέσεων. Σύμφωνα με τον Kerlinger:

«Η υποκειμενική πεποίθηση... πρέπει να ελεγχθεί με βάση την αντικειμενική πραγματικότητα. Οι επιστήμονες πρέπει πάντοτε να υποβάλλουν τις ιδέες τους στο δικαστήριο της εμπειρικής διερεύνησης και δοκιμασίας.» (Kerlinger, 1970)

⁶ Κατά την επαγωγική-απαγωγική προσέγγιση ο ερευνητής πρώτα κινείται επαγωγικά από παρατηρήσεις σε υποθέσεις και κατόπιν απαγωγικά από αυτές τις υποθέσεις στις συνεπαγωγές τους, προκειμένου να ελέγξει την εγκυρότητά τους (Mouly, 1978).

Και τρίτον, η έρευνα αυτοδιορθώνεται. Η επιστημονική μέθοδος δεν περιέχει μηχανισμούς που μόνο προστατεύουν τους ερευνητές από ενδεχόμενο σφάλμα, αλλά οι μηχανισμοί αυτοί ακολουθούν διαδικασίες των οποίων τα αποτελέσματα είναι ανοιχτά στην δημόσια εξέταση. Όπως λέει ο Mouly: “ αυτή η αυτο-διορθωτική λειτουργία είναι η πιο σημαντική πλευρά της επιστήμης, καθώς εγγυάται ότι τα μη σωστά αποτελέσματα με τον καιρό θα αποκαλυφθούν ως τέτοια και δεόντως θα αναθεωρηθούν ή θα παραμεριστούν”. (Mouly, 1978)

Υπάρχουν δύο μεγάλα ρεύματα γύρω από τα οποία στήνονται οι διάφορες έρευνες, ο θετικισμός από την μία πλευρά και οι θεωρίες της φαινομενολογίας, της εθνομεθοδολογίας και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης από την άλλη. Γύρω από τα δύο αυτά ρεύματα στήνονται και οι ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι.

Ο θετικισμός είναι η φιλοσοφική σκέψη που βρίσκεται πίσω από την ποσοτική έρευνα. Είναι ιστορικά συνδεδεμένος με τον Γάλλο φιλόσοφο του 19^{ου} αιώνα Auguste Comte, ο οποίος ήταν ο πρώτος διανοητής που χρησιμοποίησε αυτήν την λέξη (Cohen and Manion, 1994). Σύμφωνα με την φιλοσοφική αυτή σκέψη, βασιζόμαστε στην αισθητηριακή εμπειρία- που συνδέεται κυρίως με το πείραμα- προκειμένου να γνωρίσουμε τον κόσμο και να ερμηνεύσουμε τα διάφορα φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτόν.

“Συνεχίζοντας την παράδοση του εμπειρισμού, περιόριζε την έρευνα και τις πεποιθήσεις σε ό,τι μπορεί να αποδειχτεί με σταθερότητα και, εγκαταλείποντας κατά αυτόν τον τρόπο μεταφυσικές και θεωρητικές απόπειρες να αποκτηθεί γνώση μέσω του ορθού λόγου, το κίνημα του θετικισμού ανέπτυξε αυτό που είχε περιγραφεί ως «άκαμπος προσανατολισμός σε γεγονότα και φυσικά φαινόμενα»” (Beck, 1979).

Από την εποχή του Comte ο όρος «θετικισμός» έχει χρησιμοποιηθεί με διαφορετικούς τρόπους από τους φιλοσόφους και τους

κοινωνικούς επιστήμονες. Επιπλέον, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για να ονομάσει το δόγμα μίας σχολής της φιλοσοφίας γνωστής ως “λογικός θετικισμός”⁷ (Cohen and Manion, 1944). Κεντρική πεποίθηση των λογικών θετικιστών ήταν πως για την ερμηνεία των φαινομένων απαραίτητο στοιχείο αποτελεί η επαλήθευσή τους.

Όπως και αν χρησιμοποιείται ο όρος «θετικισμός» πάντοτε συνδέεται με την αποδοχή των φυσικών επιστημών. Αυτό περιλαμβάνει τις εξής υποθέσεις:

«Πρώτον, οι μεθοδολογικές διαδικασίες των φυσικών επιστημών μπορούν να εφαρμοστούν απευθείας στις κοινωνικές επιστήμες. Εδώ ο θετικισμός υποδηλώνει μία συγκεκριμένη στάση αναφορικά με τον κοινωνικό επιστήμονα ως έναν παρατηρητή της κοινωνικής πραγματικότητας. Δεύτερον, το τελικό προϊόν των διερευνήσεων των κοινωνικών επιστημών μπορεί να διατυπωθεί με όρους παράλληλους με αυτούς των φυσικών επιστημών. Αυτό σημαίνει ότι οι αναλύσεις τους πρέπει να διατυπωθούν σε «νόμους» ή σε γενικεύσεις «που έχουν τη μορφή νόμων» του ίδιου είδους με αυτές που έχουν θεσπιστεί για τα φυσικά φαινόμενα. Ο θετικισμός εδώ εμπεριέχει μία ορισμένη θέαση των κοινωνικών επιστημών ως αναλυτών ή ερμηνευτών του θέματος που ερευνούν» (Giddens, 1975).

Εκεί που ο θετικισμός είναι λιγότερο επιτυχής είναι όταν συνδέεται με την ερμηνεία της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Κι αυτό συμβαίνει επειδή η ανθρώπινη φύση και τα κοινωνικά φαινόμενα είναι τόσο πολύπλοκα που δεν μπορούν να μελετηθούν και να ερμηνευθούν με βάση τις μεθόδους των φυσικών επιστημών. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση που αντικείμενο μελέτης είναι το σχολείο και γενικότερα η

⁷ Πρωταρχικά συνδεδεμένος με τον Κύκλο της Βιέννης στη δεκαετία του 1920, μερικά από τα πιο φημισμένα μέλη του οποίου ήταν οι Schlick, Carnap, Neurath και Waisman.

εκπαίδευση. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν στηρίζομαι στον θετικισμό για την πραγματοποίηση της έρευνάς μου.

Εναλλακτικές λύσεις στη θέση του θετικισμού αποτελούν η φαινομενολογία, η εθνομεθοδολογία και η κοινωνική αλληλεπίδραση. Είναι οι φιλοσοφικές σκέψεις που βρίσκονται πίσω από την ποιοτική έρευνα. Η φαινομενολογία μελετά την άμεση εμπειρία και θεωρεί πως η συμπεριφορά εξαρτάται περισσότερο από την εμπειρία παρά από την εξωτερική και αντικειμενική πραγματικότητα που περιγράφει κανείς (English and English, 1958). Οι φαινομενολόγοι, σύμφωνα με τον Curtis παρουσιάζουν ορισμένα κοινά γνωρίσματα παρόλο που διαφέρουν ως προς τα ειδικά ζητήματα: Πίστη στην σπουδαιότητα και, κατά κάποιον τρόπο, στην πρωτοκαθεδρία της υποκειμενικής συνειδητότητας. Κατανόηση της συνειδητότητας ως ενεργητικής και ως πηγής νοήματος στη ζωή. Ισχυρισμός ότι υπάρχουν ορισμένες ουσιώδεις δομές στη συνειδητότητα, των οποίων μπορούμε να έχουμε άμεση γνώση μέσω ενός ορισμένου είδους στοχασμού (Curtis, 1978).

Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε δύο φαινομενολογικά κινήματα, την υπερβατική φαινομενολογία του Husserl και την υπαρξιστική φαινομενολογία του Schutz.

Ο Husserl θέλησε να εξετάσει την πηγή των βάσεων της επιστήμης και να θέσει σε αμφισβήτηση τις “αυτονόητες” παραδοχές της καθημερινής ζωής (Burrell and Morgan, 1979). Το σύνθημά του ήταν ‘πίσω στα πράγματα!’ που γι’ αυτόν σήμαινε πως πρέπει να βρούμε τον τρόπο με τον οποίο τα πράγματα παρουσιάζονται σε εμάς άμεσα κι όχι έμμεσα μέσα από τις συμβάσεις, τις τροποποιήσεις και τους περιορισμούς της κοινωνίας, του πολιτισμού. Με άλλα λόγια ο Husserl μας λέει να μην μένουμε στις λεπτομέρειες της καθημερινότητας αλλά να κοιτάμε πίσω από αυτές.

Ο Schutz από την άλλη μεριά ενδιαφερόταν κυρίως για την κατανόηση της νοηματικής δομής του κόσμου της καθημερινής ζωής (Cohen and Manion, 1994). Υποστηρίζει πως για να αποδώσουμε νόημα σε αυτά που συμβαίνουν γύρω μας πρέπει να γυρίζουμε πίσω σε αυτά που έχουμε κάνει, να τα μελετάμε και να τα ερμηνεύουμε.

Σύμφωνα με τον Schutz, προκειμένου να ερμηνεύσουμε την συμπεριφορά των άλλων πρέπει να κάνουμε ορισμένες τυποποιήσεις, μέσα από τη χρήση των οποίων βγάζουμε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με το τι κάνουν οι άνθρωποι. « Οι τυποποιήσεις μαθαίνονται μέσω της βιογραφικής μας κατάστασης. Περνάνε σε μας αναλόγως με το κοινωνικό μας περιβάλλον. Επομένως, η γνώση της καθημερινής ζωής είναι κοινωνικά καθορισμένη. Έτσι, η ιδέα της τυποποίησης είναι...ένα εγγενές γνώρισμα του καθημερινού μας κόσμου» (Burrell and Morgan, 1979).

Η γνώση, μέσα από την οποία τυποποιούμε την συμπεριφορά των άλλων, είναι πολύπλοκη και πολυσήμαντη και ποικίλλει από κατάσταση σε κατάσταση. Έτσι, ζούμε σε έναν κόσμο πολλαπλών πραγματικοτήτων:

“Το κοινωνικά δρων υποκείμενο κινείται ανάμεσα στις περιοχές νοήματος στην πορεία της καθημερινής ζωής του. Καθώς μετακινείται από τον κόσμο της εργασίας σε εκείνον του σπιτιού και του ελεύθερου χρόνου ή στον κόσμο της θρησκευτικής εμπειρίας, έρχονται στο προσκήνιο διαφορετικοί θεμελιακοί κανόνες. Και ενώ το δρων υποκείμενο έχει συνήθως την ικανότητα να μετακινείται από τη μία σφαίρα στην άλλη, η ενέργεια αυτή απαιτεί «ένα άλμα συνείδησης» προκειμένου να ξεπεράσει τις διαφορές ανάμεσα στους διαφορετικούς κόσμους” (Burrell and Morgan, 1979).

Όπως και η φαινομενολογία, έτσι και η εθνομεθοδολογία ασχολείται με την καθημερινή ζωή. Η θεωρητική αυτή οπτική επιχειρεί “να πραγματευτεί πρακτικές δραστηριότητες, πρακτικές συνθήκες και

πρακτικές κοινωνιολογικές συλλογιστικές ως θέματα εμπειρικής μελέτης και, δίνοντας στις πιο κοινότερες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής την προσοχή που συνήθως δίνεται στα ασυνήθη γεγονότα, επιδιώκει να μάθει γι' αυτές, θεωρώντας τις ως αυτονομμοποιούμενα φαινόμενα” (Garfinkel, 1968). Ο Garfinkel υποστήριξε ότι οι μελετητές της κοινωνικής επιστήμης πρέπει να μελετούν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κατανοούν και ερμηνεύουν την καθημερινότητά τους ενώ ταυτόχρονα πρέπει να αμφισβητούν την πραγματικότητα.

Στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε τους δύο τύπους εθνομεθοδολόγων: αυτούς που ενδιαφέρονται για τη γλώσσα και αυτούς που στρέφουν την προσοχή τους στις καταστάσεις της ζωής. Οι πρώτοι στρέφουν την προσοχή τους στην χρήση της γλώσσας και κυρίως στο ποια νοήματα κρύβονται στις επιφανειακές συζητήσεις και στις συνομιλίες των ανθρώπων στην καθημερινή τους ζωή. Οι δεύτεροι ενδιαφέρονται να δουν πως οι άνθρωποι κατανοούν και ερμηνεύουν τον κόσμο γύρω τους. «Ως μέρος της εμπειρικής τους μεθόδου, οι εθνομεθοδολόγοι μπορεί συνειδητά ή σκόπιμα να αποδιαρθρώσουν και να αμφισβητήσουν τα “αυτονόητα” στοιχεία στις καθημερινές καταστάσεις, προκειμένου να αποκαλύψουν τις υποβόσκουσες διαδικασίες» (Cohen and Manion, 1944).

Τέλος, θα αναφερθούμε στην συμβολική αλληλεπίδραση η οποία προέρχεται κυρίως από τον G.H. Mead. Η έννοια της συμβολικής αλληλεπίδρασης βασίζεται σε τρία αξιώματα τα οποία έχουν καθοριστεί από τον Woods ως εξής (Woods,1979): Πρώτον, οι άνθρωποι δρουν απέναντι στα πράγματα με βάση τα νοήματα που έχουν γι' αυτά. Οι άνθρωποι κατοικούν σε δύο κόσμους: το φυσικό κόσμο, μέσα στον οποίο είναι οργανισμοί με ένστικτα και ορμές και τον κοινωνικό κόσμο, όπου τα σύμβολα όπως η γλώσσα, τους δίνει τη δυνατότητα να δίνουν νοήματα στα πράγματα. Το γεγονός ότι μπορούν να αποδώσουν νοήματα στα

αντικείμενα ξεχωρίζει τους ανθρώπους από τα άλλα έμβια όντα. Επομένως, οι οπαδοί της συμβολικής αλληλεπίδρασης στρέφουν το ενδιαφέρον τους στα σύμβολα που καθιστούν εφικτή την απόδοση νοήματος. Αυτό σημαίνει «ότι δεν κάνουν καμία εκ των προτέρων παραδοχή σχετικά με το τι συμβαίνει σε έναν οργανισμό και ότι παίρνουν στα σοβαρά και μάλιστα δίνουν προτεραιότητα στις αφηγήσεις των ίδιων των ατόμων που εμπλέκονται στα πλαίσια του οργανισμού αυτού» (Cohen and Manion, 1994). Έτσι, αν οι μαθητές φαίνονται απασχολημένοι για πολλή ώρα (γελάνε, βαριούνται κ.λ.π) οι οπαδοί της αλληλεπίδρασης θα ερευνήσουν τις διαστάσεις αυτών των διαδικασιών. Δεύτερον, η απόδοση νοήματος είναι μία συνεχής διαδικασία. Ο άνθρωπος διαρκώς κατασκευάζει, τροποποιεί, ερμηνεύει, αξιολογεί και αποδίδει νόημα. Τρίτον, τα άτομα δρουν λαμβάνοντας υπόψη πως θα δρούσαν τα άλλα υποκείμενα αν ήταν στην θέση τους. Αυτό το κάνουν μπαίνοντας στη θέση του άλλου και προσπαθώντας στη συνέχεια να υπολογίσουν πιθανές αντιδράσεις του άλλου.

Κοινή στις οπτικές της φαινομενολογίας, της εθνομεθοδολογίας και της συμβολικής αλληλεπίδρασης είναι η δράση που χαρακτηρίζεται από «μαθητές και δασκάλους...ως δράση που συνεχώς προσαρμόζεται, υπολογίζει, εκτιμά, διαπραγματεύεται, επενεργεί και αλλάζει» (Woods, 1979). «Ακόμα, ένα άλλο κοινό χαρακτηριστικό είναι ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι οπτικές μπορούν να διατηρούν την ακεραιότητα της κατάστασης στην οποία απασχολούνται. Αυτό σημαίνει ότι η επίδραση του ερευνητή στην δόμηση, ανάλυση και ερμηνεία της κατάστασης είναι παρούσα σε πολύ μικρότερο βαθμό από ότι θα ήταν σε μία ερευνητική προσέγγιση περισσότερο παραδοσιακά προσανατολισμένη» (Cohen and Manion, 1994).

Η επιλογή της μεθοδολογίας και της μεθόδου συλλογής δεδομένων έχει άμεση σχέση με τον θεωρητικό μου προβληματισμό. Έπρεπε,

λοιπόν, κατ'αρχάς να αποφασίσω ποιο από τα δύο προαναφερθέντα ρεύματα θεωρώ ότι με αντιπροσωπεύει και κρίνω περισσότερο κατάλληλο για την έρευνά μου. Για την διεξαγωγή της έρευνας ακολούθησα την ποιοτική μεθοδολογία η οποία βασίζεται στο διαλογισμό, στην σύμπτωση με την έννοια της ανακάλυψης. Το συμπέρασμα που προκύπτει από μια τέτοια ανάλυση έχει σημασία ερμηνείας ενώ δεν είναι μοναδικό και μπορεί να αντικατασταθεί από κάτι άλλο. Σύμφωνα με την ποιοτική έρευνα ο κόσμος κατασκευάζεται από αναπαραστάσεις που έχουμε στο μυαλό μας.

Δεν επέλεξα την ποσοτική μεθοδολογία καθώς βασίζεται στην στατιστική ανάλυση και την αντικειμενικότητα του ερευνητή. Ποσοτικοποιεί τα δεδομένα και παράγει αποδείξεις στηριζόμενη στο νόμο αιτίου-αιτιατού. Επιπλέον, η φιλοσοφία του υλισμού που βρίσκεται πίσω από μία τέτοια μεθοδολογία εξαλείφει την ίδια την έννοια της ζωής. «Ανάγει τη “ζωή” στην κατανοητή μέτρηση, αλλά μία τέτοια θεώρηση της ζωής δεν περιλαμβάνει το πλέον προφανές στοιχείο: ότι τη ζωή μπορεί να την γνωρίσει μόνο ένα έμβιο ον, μία “εσώτερη” εμπειρία» όσο ακριβής κι αν είναι η μέτρηση, ποτέ δεν θα μπορέσει να μας δώσει μία εμπειρία ζωής, γιατί η ζωή δεν μπορεί να ζυγιστεί και να μετρηθεί στα πλαίσια μίας φυσικής κλίμακας» (Nesfield-Cookson, 1987). Ακόμη, η ποσοτική μεθοδολογία δεν λαμβάνει υπόψη της τη μοναδική ικανότητα που διαθέτουμε οι άνθρωποι να ερμηνεύουμε τις εμπειρίες μας και να τις αναπαριστούμε στον εαυτό μας με αποτέλεσμα να μην μπορεί να δει τις διαφορές ανάμεσα στην ίδια και στις φυσικές επιστήμες. Ωστόσο, δεν με ενδιέφερε απλά η ποσοτικοποίηση των δεδομένων αλλά η παραγωγή νέας γνώσης καθώς η γνώση δεν είναι μοναδική αλλά πολύπλοκη και πολυσήμαντη.

Η παραπάνω παραδοχή μου έχει ως συνέπεια την υιοθέτηση συγκεκριμένης μεθόδου για την διεξαγωγή της έρευνας. Από την στιγμή

που θεωρώ ότι ο κόσμος είναι εύπλαστος, προσωπικός και έχει επίκεντρό του τον άνθρωπο επιλέγω την παρατήρηση ως μεθοδολογική προσέγγιση και όχι μεθόδους όπως το πείραμα.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εξηγήσω γιατί δεν επιλέγω το πείραμα ως μεθοδολογικό εργαλείο στην έρευνά μου. Όσον αφορά στο πείραμα, «ουσιώδες χαρακτηριστικό του είναι ότι οι ερευνητές ηθελημένα ελέγχουν και χειρίζονται τις συνθήκες οι οποίες καθορίζουν τα γεγονότα για τα οποία ενδιαφέρονται. Στην απλούστερη μορφή του ένα πείραμα εμπεριέχει την αλλαγή στην τιμή μίας μεταβλητής-η οποία καλείται ανεξάρτητη μεταβλητή- και στην παρατήρηση της επίδρασης αυτής της αλλαγής πάνω σε μία άλλη μεταβλητή- η οποία καλείται εξαρτημένη μεταβλητή» (Cohen and Manion, 1994). Βασικά στοιχεία κατά την διεξαγωγή μίας πειραματικής διαδικασίας είναι η μέτρηση, η τυποποίηση των οδηγιών, η ακριβής χρονομέτρηση των πειραματικών ακολουθιών, η λεπτομερής καταγραφή και ο έλεγχος των παρατηρήσεων (Cohen and Manion, 1994). Ωστόσο, «όσο μεγαλύτερη προσπάθεια αφιερώνουν οι ερευνητές στον επιστημονικό πειραματισμό τους μέσα στο εργαστήριο, περιορίζοντας, απλοποιώντας και ελέγχοντας μεταβλητές, τόσο πιο πιθανό είναι να καταλήξουν σε μία κουτσουρεμένη, τεχνητή εκδοχή του όλου, ένα κατασκευασμένο κουκλοθέατρο σε ένα περιορισμένο περιβάλλον» (Shipman, 1972). Επίσης, στην υιοθέτηση της πειραματικής μεθόδου πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος της αναξιοπιστίας των αποτελεσμάτων εφ' όσον λέγεται ότι τα ευρήματα είναι τόσο κοινά και τετριμμένα, ώστε έχουν μικρή σπουδαιότητα γι' αυτούς που προορίζονται, δηλαδή δασκάλους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.α

Από τα προαναφερθέντα λοιπόν διαπιστώνουμε πως οι παραπάνω μέθοδοι συλλογής δεδομένων ποσοτικοποιούν τη διαδικασία και θεωρούν τον κοινωνικό κόσμο παρόμοιο με τον σκληρό, πραγματικό κόσμο των φυσικών φαινομένων. Αυτός είναι και ο κύριος λόγος που δεν

επέλεξα τις μεθόδους αυτές ως επιστημονικά εργαλεία για την έρευνα που διεξήγαγα.

Στο σημείο αυτό αναφέρω τους λόγους που συνέβαλαν στην επιλογή της παρατήρησης ως μεθόδου συλλογής δεδομένων. Ο κυριότερος λόγος έχει να κάνει με το ότι το είδος των δεδομένων που επιθυμώ να συλλέξω δεν είναι διαθέσιμο σε άλλες μορφές. Έτσι, ακολούθησα την παρατήρηση καθώς με ενδιέφερε να δω τα αστεία των παιδιών στο φυσικό τους περιβάλλον χωρίς να επέλθει οποιαδήποτε παρέμβαση. Θα μπορούσα να πληροφορηθώ για τα αστεία των παιδιών ζητώντας να μου πουν ορισμένα αστεία αλλά δεν ήταν αυτός ο στόχος μου κι έτσι δεν θα συνέλεγα τα δεδομένα που θα ήθελα να συλλέξω, δεδομένα που προκύπτουν από τις αλληλεπιδράσεις των παιδιών στο φυσικό τους χώρο, το νηπιαγωγείο. Χρησιμοποίησα την παρατήρηση καθώς θεωρώ δεσπόζουσας σημασίας τις αλληλεπιδράσεις, τις δράσεις και τις συμπεριφορές καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι τις ερμηνεύουν. Επίσης, με ενδιαφέρουν οι διαφορετικές όψεις του κοινωνικού κόσμου (όχι μόνο οι γραπτές απαντήσεις ερωτηματολογίου, ή προφορικές απαντήσεις σε συνέντευξη) , που περιλαμβάνουν συζητήσεις, ρητορίες, στυλ συμπεριφοράς (συμπεριλαμβανομένης της μη- λεκτικής συμπεριφοράς), η ενεργή δημιουργία εγγράφων και κειμένων σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Έτσι, δίνω έμφαση στους τρόπους με τους οποίους λαμβάνουν χώρα αυτά τα κοινωνικά φαινόμενα ή παρουσιάζονται στο πλαίσιο ενός “ περιβάλλοντος” και επιθυμώ να συνδέσω τον εαυτό μου με την παράδοση που τα αντιλαμβάνεται ως φαινόμενα που συμβαίνουν σε πραγματικές συνθήκες καθώς τα παρατηρούμε στο φυσικό τους περιβάλλον και όχι σε συνθήκες εργαστηρίου.Επιπλέον, θεωρώ πως η γεμάτη σημασία γνώση δεν μπορεί να παραχθεί χωρίς την παρατήρηση καθώς η παρατήρηση επιτρέπει την παραγωγή των πολυδιάστατων δεδομένων της κοινωνικής

αλληλεπίδρασης σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα, όπως αυτή συμβαίνει. Το ότι επέλεξα να κάνω παρατήρηση έχει να κάνει με το ότι οι κοινωνικές ερμηνείες απαιτούν βάθος και πολυπλοκότητα παρά μια επιφανειακή ανάλυση που βασίζεται σε απαντήσεις που προκύπτουν από δομημένες ερωτήσεις.

Κάνοντας λοιπόν όλους αυτούς τους συλλογισμούς αποφάσισα να κάνω την παρατήρησή μου, που ονομάζεται και μελέτη περίπτωσης. Σκοπός αυτής της παρατήρησης είναι να εξερευνήσει βαθιά και να αναλύσει συστηματικά τα πολυσχιδή φαινόμενα που συνθέτουν τον κύκλο ζωής της μονάδας. Γνωρίζοντας, όμως, πως υπάρχουν δύο τύποι παρατήρησης, η συμμετοχική και η μη συμμετοχική βρέθηκα σε ένα νέο δίλημμα. Στην πρώτη, οι παρατηρητές εμπλέκονται στις ίδιες τις δραστηριότητες που επιχειρούν να μελετήσουν. Συχνά το “καμουφλάρισμα” τους είναι τόσο τέλει, ώστε, σε ό,τι αφορά στους άλλους συμμετέχοντες, δεν είναι παρά μέλη της ομάδας. Οι μη συμμετοχικοί παρατηρητές, από την άλλη πλευρά, δεν αναμειγνύονται στις δραστηριότητες της ομάδας που ερευνούν και αποφεύγουν την ιδιότητα του μέλους τους.

Ο τύπος παρατήρησης που επέλεξα ήταν η μη συμμετοχική παρατήρηση καθώς ήθελα να μελετήσω τα αστεία των παιδιών στο φυσικό τους περιβάλλον και αν συμμετείχα κι εγώ τότε θα ξέφευγα από το στόχο μου καθώς οποιαδήποτε παρέμβαση θα αλλοίωνε τα δεδομένα. Εξάλλου θεώρησα πως δεν θα διευκόλυνε την έρευνα η συμμετοχή μου, ούτε υπήρχε λόγος συμμετοχής.

Σκοπός της έρευνάς μου ήταν να διερευνήσω τα αστεία που κάνουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, με ενδιέφερε να μελετήσω τι είδους αστεία κάνουν τα παιδιά, από ποιον γίνονται και σε ποιον απευθύνονται καθώς και πόσο συχνά κάνουν αστεία.

Για την διεξαγωγή της έρευνάς μου πραγματοποίησα οκτώ επισκέψεις στο 29^ο Νηπιαγωγείο Βόλου. Επέλεξα τον χώρο του νηπιαγωγείου για να κάνω παρατήρηση καθώς τον θεωρώ τον μοναδικό χώρο που θα μπορούσα να βρω συγκεντρωμένα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Βέβαια, θα μπορούσε να πει κανείς ότι θα μπορούσα να κάνω την έρευνα σε παιδική χαρά. Κάτι τέτοιο, όμως, θα δυσχέραινε ιδιαίτερα την καταγραφή σημειώσεων εφ'όσον ο χώρος της παιδικής χαράς είναι μεγαλύτερος από αυτόν του νηπιαγωγείου και τα παιδιά δεν θα ήταν τα ίδια κάθε φορά. Επίσης, ο υπερβολικός θόρυβος από εξωτερικούς παράγοντες όπως φωνές, μηχανάκια κ.λ.π δεν θα μου επέτρεπε να χρησιμοποιήσω το κασσετόφωνο εφ'όσον δεν θα άκουγα τις συνομιλίες. Έτσι, κατέληξα στην επιλογή του νηπιαγωγείου ως χώρου έρευνας. Ένας από τους λόγους που επέλεξα το συγκεκριμένο νηπιαγωγείο είναι το ότι γνώριζα την νηπιαγωγό. Στο παρελθόν είχα επισκεφθεί ξανά το νηπιαγωγείο για μία άλλη έρευνα και γνώριζα πως η νηπιαγωγός δεν θα μου αρνούταν τις επισκέψεις. Επιπλέον, μου επιτρέπεται η πρόσβαση γιατί είναι κοντά στο πανεπιστήμιο. Και απ'όσο γνώριζα τα παιδιά είναι εξοικιωμένα με τέτοιες καταστάσεις εφ'όσον το συγκεκριμένο νηπιαγωγείο έχει εντολή από το Υπουργείο Παιδείας να δέχεται φοιτήτριες του παιδαγωγικού τμήματος προσχολικής εκπαίδευσης για πραγματοποίηση της πρακτικής τους άσκησης. Εκεί, λοιπόν, παρατηρούσα κυρίως το ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών και την ώρα του φαγητού. Η παρατήρηση διαρκούσε μιάμιση ώρα κάθε φορά. Ο αριθμός των παιδιών που παρατηρούσα ποίκιλε από 5-10 καθώς εξαιτίας της κακοκαιρίας δεν υπήρχε μεγάλη προσέλευση. Οι επισκέψεις πραγματοποιήθηκαν την περίοδο από 17/02/2003 – 28/02/2003.

Την πρώτη μέρα της παρατήρησης μου παρέμεινα στο χώρο όχι τόσο για να καταγράψω αστεία αλλά για να δω κατά πόσο η μεθοδολογία που είχα επιλέξει μπορούσε να εφαρμοστεί στην συγκεκριμένη περίπτωση.

Σκοπός μου ήταν να διαμορφώσω μια αντίληψη για το χώρο καθώς και για τον τρόπο λειτουργίας του νηπιαγωγείου. Παρατήρησα, κυρίως, το παιχνίδι των παιδιών και τις σχέσεις που ανέπτυξαν μεταξύ τους. Στην αρχή δεν μπορούσα να ακούσω με ευκολία τις συνομιλίες και τα διάφορα σχόλιά τους καθώς καθόμουν μακριά από τα παιδιά για να μην τα ανησυχήσω και τους προσελκύσω την προσοχή. Αυτό που παρατήρησα είναι ότι, αρχικά, τα παιδιά εμφάνισαν την τάση να παίζουν περισσότερο με άτομα του ίδιου φύλου και λιγότερο με άτομα του αντίθετου φύλου, συμπεριφορά που αμβλύθηκε καθώς περνούσε η ώρα. Τα κορίτσια έπαιζαν με κουζινικά ή περπατούσαν στην αίθουσα πιασμένες χέρι-χέρι ενώ τα αγόρια έπαιζαν με πλαστικά παιχνίδια, όπως τις κούκλες Spiderman, Action Man καθώς και με πλαστικά δεινοσαυράκια. Οι επόμενες μέρες κύλησαν ομαλότερα και δεν αντιμετώπισα ιδιαίτερα προβλήματα καθώς τα παιδιά με συνήθισαν και δεν μου έδιναν πλέον σημασία.

Ως μη συμμετοχικός παρατηρητής συνάντησα ορισμένες δυσκολίες. Κατ' αρχάς υπήρξαν πολλές φορές που τα παιδιά με ρώτησαν το λόγο της επίσκεψης μου στο νηπιαγωγείο και το όνομά μου. Σε αυτές τις περιπτώσεις χαμογελούσα ευγενικά και αν και τότε συνέχιζαν να μου μιλούν, παρέπεμπα τα παιδιά στην νηπιαγωγό. Θα ήθελα να αναφέρω πως προσπάθησα να αποκτήσω κύρος απέναντι στα παιδιά με το να μην δείχνω άμεσο ενδιαφέρον γι' αυτό που έκαναν τα παιδιά, ούτε τους μιλούσα, ούτε τους κοιτούσα στα μάτια, προσπάθειες που τελικά απέδωσαν.

Την πρώτη μέρα της παρατήρησης καθόμουν στο πίσω μέρος της αίθουσας και κατέγραφα σημειώσεις. Επέλεξα αυτόν τον τρόπο συλλογής των δεδομένων καθώς επιθυμούσα την ύπαρξη αμεσότητας, εγγύτητας με το "πεδίο". Κι όταν λέω εγγύτητα εννοώ πως οι σημειώσεις γράφονται ταυτόχρονα με τα γεγονότα, τις εμπειρίες και τις

αλληλεπιδράσεις που περιγράφουν (Emerson, 2001). Σύντομα, όμως, συνειδητοποίησα πως αυτός ο τρόπος, αν και δίνει την καλύτερη εικόνα του ρόλου του μη συμμετοχικού παρατηρητή, δεν είναι καθόλου λειτουργικός καθώς δεν μπορούσα να ακούσω τις συνομιλίες των παιδιών. Έτσι, από την επόμενη επίσκεψη προσέγγιζα σιγά σιγά το χώρο που βρίσκονταν τα παιδιά ώσπου βρέθηκα να κάθομαι δίπλα τους για να ακούω καλύτερα. Εντύπωση μου έκανε πως τα παιδιά έπαιζαν χωρίς να μου δίνουν σημασία παρόλο που ήμουν τόσο κοντά τους.

Ωστόσο, υπήρξαν αρκετές φορές που τα παιδιά έπαιζαν ατομικά χωρίς να μιλούν και χωρίς να δίνει το ένα σημασία στο άλλο. Αυτό, βέβαια, θα έλεγα πως με άγχωσε κάπως εφ'όσον για να γίνει ένα αστείο είναι απαραίτητη η συμμετοχή τουλάχιστον δύο προσώπων. Σε αυτήν την περίπτωση, όμως, δεν μπορούσα να κάνω κάτι για να αντιμετωπίσω το πρόβλημα. Απλώς, καθόμουν, και ήλπιζα να επιλέξουν ομαδικές δραστηριότητες.

Επιπλέον, θα ήθελα να αναφέρω μια ακόμη δυσκολία που συνάντησα κατά την παρατήρηση. Την πρώτη μέρα ο τρόπος συλλογής των δεδομένων ήταν η καταγραφή σημειώσεων. Ήδη από την πρώτη μέρα, κατάλαβα πως η καταγραφή σημειώσεων δεν επαρκούσε γι'αυτό και αποφάσισα να χρησιμοποιήσω και το μαγνητόφωνο. Αρχικά, είχα ενδιαασμούς για το αν θα το δεχόταν τα παιδιά και πως θα τους φαινόταν. Ωστόσο, τα παιδιά δεν έδειξαν να επηρεάζονται από την παρουσία του. Ο συνδυασμός του μαγνητοφώνου και των σημειώσεων συνέβαλε καταλυτικά στην καλύτερη συλλογή των δεδομένων.

Οι μελέτη περίπτωσης έχει μια σειρά από πλεονεκτήματα. Κατ'αρχάς, τα δεδομένα μελέτης περίπτωσης, είναι, κατά παράδοξο τρόπο, "ισχυρά στην πραγματικότητα", αλλά είναι δύσκολο να οργανωθούν. Αυτή η ιδιότητα του ισχυρού στην πραγματικότητα οφείλεται στο ότι οι μελέτες περίπτωσης είναι ρεαλιστικές και

συγκρατούν την προσοχή σε αρμονία με την εμπειρία του ίδιου του αναγνώστη, κι έτσι παρέχουν μια φυσική βάση για γενίκευση. Οι μελέτες περίπτωσης αναγνωρίζουν την πολυπλοκότητα και το πλαίσιο των κοινωνικών αληθειών. Οι μελέτες περίπτωσης μπορεί να αποτελέσουν ένα αρχείο περιγραφικού υλικού, που είναι αρκετά πλούσιο, ώστε να επιδέχεται μεταγενέστερη επανερμηνεία. Οι μελέτες περίπτωσης παρουσιάζουν τα δεδομένα σε μορφή που είναι περισσότερο προσβάσιμη σε σχέση με άλλα είδη ερευνητικών εκθέσεων, παρ'ότι αυτή η αρετή συνήθως έχει σε ένα βαθμό ως τίμημα την έκτασή τους. Επομένως, οι μελέτες περίπτωσης μπορεί να συνεισφέρουν στον “εκδημοκρατισμό” της λήψης αποφάσεων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Δευτέρα

17/02/2003

- 9:00: Προσέλευση των παιδιών στο χώρο του νηπιαγωγείου
- 9:00-10:00: Αστεία των παιδιών κατά το ελεύθερο παιχνίδι:
 1. Τα αγόρια παίζουν με την κούκλα Spiderman, την αποκαλούν δηλητήριο- spiderman και γελούν.
 2. Ο Παναγιώτης αποκαλεί τον Δημήτρη «Δημητρούλα» και τα υπόλοιπα γελούν.
 3. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ο Παναγιώτης σπρώχνει τον Γιάννη κι εκείνος πέφτει. Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν ενώ ο Παναγιώτης λέει γελώντας στον Γιάννη: «Τσακίστηκες;»
 4. Τα αγόρια βάζουν τα πλαστικά δεινοσαυράκια πάνω στα κεφάλια τους και περπατούν. Όταν τα ζωάκια πέφτουν στο πάτωμα τα παιδιά γελούν.
 5. Ο Παναγιώτης έχει βάλει στα δάχτυλά του τα πλαστικά ζωάκια, πηγαίνει στα υπόλοιπα παιδιά και τους λέει: «Έχω χέρια δεινοσαύρου. Κοιτάξτε!» Τα παιδιά το βρίσκουν αστείο και γελούν.
 6. Η Στεφανία πειράζει τον Μάριο χτυπώντας στον απαλά στην πλάτη και γελά.
- 10:00-10:30: Η ώρα του φαγητού:
 1. Ο Μάριος ζητά από τον Παναγιώτη να πει τη λέξη μυρμήγκι. Ο Παναγιώτης δεν προφέρει σωστά το «ρ» και ο Μάριος γελά.
- 10:30-11:00: Διάλειμμα: Τα αγόρια βγαίνουν στην αυλή και τρέχουν ενώ τα κορίτσια παραμένουν στην αίθουσα.

- 11:00-12:30: Αστεία των παιδιών κατά το ελεύθερο παιχνίδι:
 1. Τα αγόρια συνεχίζουν να παίζουν με τα πλαστικά ζωάκια καθώς και με τουβλάκια ενώ τα κορίτσια κάνουν παζλ. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ο Παναγιώτης δείχνοντας τα δεινοσαυράκια λέει: «Παιδιά, κοιτάξτε, ξεβρακωθήκανε και κάνουνε σεξ».
 2. Η Στεφανία ακούγοντας την κούκλα Spiderman που «μιλά» να λέει Ciao Amigo, λέει: «Σιγά μην λέει και μιμίγκο». Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν.
 3. Η Ειρήνη και ο Παναγιώτης κάνουν ένα αστείο παιχνίδι: Ένα παιδί ενώνει τα δάχτυλά του και το άλλο ξεκινάει λέγοντας:
 - Εδώ φωτίτσα.
 - Έλα παραπάνω.
 - Εδώ φωτίτσα.
 - Έλα παραπάνω.
 - Μπες μέσα και πάρε.
 - Ποιος είναι μέσα;
 - Είναι ο τσομπάνης που βράζει το γάλα κι ένα σκυλάκι.
 - Θα με φάει;
 - Μπαίνει μέσα. Και το σκυλάκι κάνει γαβ-γαβ.
 Τα παιδιά γελούν.
 4. Η Στεφανία λέει: « Παιδιά, να σας πω ένα ανέκδοτο; Γιατί οι αγελάδες είναι συνέχεια στεναχωρημένες; Γιατί έχουν άντρες βόδια.
 5. Η Στεφανία λέει: «Πως πέθανε ο πρώτος συγγραφέας; Έπεσε από τα σύννεφα».
- 12:10: Η νηπιαγωγός διαβάζει στα παιδιά το παραμύθι «Τα γενέθλια της μαγισσούλας».

- 12:30: Τα παιδιά αποχωρούν από το χώρο του νηπιαγωγείου.

Τρίτη

18/02/2003

- 9:00: Προσέλευση των νηπίων.
- 9:00-10:00: Τα παιδιά κάνουν αστεία κατά την διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού με τα πλαστικά ζωάκια:
 1. Ο Δημήτρης λέει στον Γιάννη δείχνοντας το δεινοσαυράκι: «Θα σε φάω».(Ο Δημήτρης γελά).
 2. Ο Μάριος χτύπησε κατά λάθος τον Θωμά στο πρόσωπο. Εκείνος τον κοιτάει και του λέει: «Πάει η μυτίγκα μου».
 3. Τα παιδιά παίζοντας με τα πλαστικά ζωάκια λένε «Βάλε φωτιά» και γελούν.

10:00-10:30: Αστεία κατά την ώρα του φαγητού:

1. Στη συνέχεια λέει: « Θα σας πω και κάτι που έκανα αλλά θα γελάσετε πολύ. Μια φορά εγώ, εγώ, πήγα σχολείο και τι έγινε; Δεν είχα βρακί. Και μια άλλη φορά είχα δύο βρακιά. (Τα παιδιά γελούν).Ναι.
2. Συνεχίζει η Στεφανία λέγοντας: «Και μια φορά η αδερφή μου μου δνε τα πόδια [δεν κατάλαβα τι είπε]. Μια φορά που έδνε τα πόδια κι εγώ έκανα κρακ και βγήκα.
3. Η Στεφανία συνεχίζει λέγοντας: « Και μια φορά που είχε κοιμηθεί η μαμά, σηκώθηκα κι έκοψα τα μαλλιά μου». Ο Μάριος ρωτά: « Και πως τα κανες;» Η Στεφανία απαντά: « Ε, ήταν εδώ μακριά κι εδώ κοντά.» Ο Μάριος ξαναρωτά: « Πόσο χρονών ήσουν; 15;» Η Στεφανία απαντά: «πέντε»
4. Γιάννης: «Εγώ μπορώ και πετάω, πάνω πάνω.» Μάριος: « Που πετάς, στην Αγριά;» Γιάννης: «Όχι.» Μάριος: «Στην Γερμανία;» Δημήτρης: «Στον Βόρειο Πόλο;» Γιάννης: «Όχι. Στο Βόρειο... Στο... Ε...» Μάριος: «Στην Γερμανία;» Γιάννης:

«Όχι.» Μάριος: «Στην Ιταλία;» Γιάννης: «Όχι.» Μάριος: «Στην Τουρκία; Πάνω κάτω. Τι είναι αυτό; Πάνω κάτω.» Στεφανία: «Μια πάει πάνω, μια πάει κάτω. Μια πάει πάνω, μια πάει κάτω.» Μάριος: «Ένας άνθρωπος πάει πάνω κι ο αστυνομικός πάει κάτω. Ο αστυνομικός πάει πάνω, ο άνθρωπος πάει κάτω, να μην τον πιάσει ο αστυνομικός. Ο αστυνομικός πέφτει στο...(Η Στεφανία του λέει: Στο Βόρειο Πόλο) Γόλο Πόλο. Και.....» Στεφανία: « Στο Γόλο Πόλο. Καλά κώλος είναι;» Μάριος: « Ναι. Γάλα γάλα είχε. Το κεφάλι του το είχε σπάσει μέχρι εδώ που είναι το γόνατο.»

5. Μετά από λίγο λέει η Στεφανία: « Και μια φορά κάθησα κάπου που ήταν ένα γουρούνι και μ' έχεσε.» Μάριος: « Και τι έπαθες;» Στεφανία: « Με λάσπωσε.» Μάριος: « Σε λάσπωσε; Με τι; Με τη μύτη;» Στεφανία: « Με την λάσπη, καλέ. [δεν κατάλαβα τι είπε] Ήταν πίσω μου και με σκούντηξε και με πέταξε στην λάσπη.» Μάριος: « Και τι έγινες; Μαβρέζα;» Στεφανία: « Καφέζα.»

Πέμπτη
20/02/2003

- 9:00: Προσέλευση των νηπίων.
- 9:00-10:00: Αστεία κατά την διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων:

1. Ο Γιάννης πήρε δύο τουβλάκια που ήταν ενωμένα, τα βάζει κοντά στο στόμα του δείχνοντας έτσι ότι είναι μικρόφωνο και τραγουδά βγάζοντας αστείες κραυγές. Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν.

2. Ο Γιάννης παίρνει ξυλάκια τα βάζει στο στόμα του και κάνει πως καπνίζει. Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν.

- 10:00-10:30: Αστεία πουγίνονται κατά την ώρα του φαγητού:

1. Τίνα (απευθύνεται στη Στεφανία): «Να σου πω κάτι;»

Στεφανία: «Θα μου πεις ότι το σουτιέν κλάνει από τον πωπό.» Τα παιδιά γελούν.

2. Τίνα: «Μια μέρα είπα στον μπαμπά μου, πες δύο. Να περιμένεις το λεωφορείο.»

3. Στεφανία: «Πες αλεύρι, Παναγιώτη.»

Παναγιώτης: «Αλεύρι.»

Στεφανία: «Η μαμά σου σε γυρεύει.»

4. Ολυμπία: «Παιδιά, θα σας πω κάτι. Το φάντασμα με τα έντεκα βρακιά. Ήταν ένας Ιταλός, ένας Γερμανός κι ένας Έλληνας. Είπανε πως στις δώδεκα η ώρα το βράδυ θα ρθει το φάντασμα με τα έντεκα βρακιά. Και ήρθε. Έσπασε το πόδι του Ιταλού. Ε.... Έβγαλε το μάτι του Ιταλού και μόλις ξύπνησε είπε ο Έλληνας: Μου δίνεις [δεν κατάλαβα τι είπε] το βρακί σου γιατί το βρακί μου το κατούρησα;»

Παρασκευή

21/02/2003

- 9:00: Προσέλευση των νηπίων.
- 9:00-10:00: Τα αστεία των παιδιών κατά την διάρκεια των ελεύθερων δραστηριοτήτων:

1. Ο Μάριος και ο Γιάννης παίζουν με τα τουβλάκια. Έχουν κάνει μια γραμμή από τουβλάκια. Ο ένας τα φέρνει κι ο άλλος τα τοποθετεί. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ο Μάριος λέει στον Γιάννη γελώντας: «Χοντρέλα, τους περνάς όλους. Έλα γουρούνι. Έλα φέρε γουρούνι, έλα γουρούνι, μπράβο γουρούνι.» Όταν λέει «έλα φέρε γουρούνι» ζητά από τον Γιάννη να φέρει κι άλλα τουβλάκια.

2. Τα παιδιά κάνουν ένα ψηλό πύργο από τουβλάκια. Ενώ τον «χτίζουν» ένα κομμάτι του πέφτει πάνω στο κεφάλι της Βιβής. Τα παιδιά το θεωρούν αστείο και γελούν, ιδιαίτερα η Ολυμπία η οποία πέφτει στο πάτωμα από τα γέλια.

3. Ένα παιδί από το δημοτικό μπαίνει στην αίθουσα και ζητά την νηπιαγωγό. Τα παιδιά του λένε: «Ξούδια Μαρίνε.» Ο Μάριος λέει: «Η Μαρίνα, η Μαρίνα, η Μαρίνα.» Συμπληρώνει η Στεφανία: «Μαρινέλλα εμείς την λέμε.»

10:00-10:30: Η ώρα του φαγητού: Δεν κατέγραψα αστεία. Τα παιδιά κάθονταν ήσυχα, έτρωγαν και συζητούσαν.

Δευτέρα

24/02/2003

- 14:30: Προσέλευση των νηπίων.

14:30-15:30: Αστεία σημειώθηκαν κατά την διάρκεια του κουκλοθεάτρου:

1. Όταν παίζει η Χριστίνα κουκλοθέατρο πέφτει κατά λάθος το κουρτινάκι από το έπιπλο του κουκλοθεάτρου και τα παιδιά γελούν. Η Χριστίνα τότε λέει: «Περιμέντε έγινε ένα ατύχημα.»
 2. Η Χριστίνα τοποθετεί τον μάγικρα στην σκηνή και λέει: «Γεια σας.» Τα παιδιά απαντούν: «Γεια σας.» Χριστίνα: «Βλέπετε είμαι χοντρός και δεν χωράω εδώ μέσα. (Τα παιδιά γελούν) Γιατί γελάτε; Άμα τρώτε κι εσείς θα γίνετε σαν κι εμένα.» (Τα παιδιά γελούν)
 3. Η Χριστίνα λέει στα παιδιά: «Θέλετε να παίξουμε κρυφτό μετά; (Τα παιδιά λένε ναι.) Μπράβο. Σας αφήνει η κυρία Γιάννα για ρωτήστε την. (Τα παιδιά ρωτούν κι η νηπιαγωγός το επιτρέπει) Μπράβο αλλά δεν θα παίξουμε αληθινά, θα παίξουμε εδώ» (εννοεί το κουκλοθέατρο). Η Χριστίνα τότε παίρνει μια κούκλα και μια την εμφανίζει, μια την αποκρύπτει κάνοντας κουκου-ντα. Τα παιδιά γελούν.
 4. Όταν παίζει η Ολυμπία κουκλοθέατρο, τα αγόρια πλησιάζουν, ανοίγουν τα κουρτινάκια, βλέπουν την Ολυμπία και επιστρέφουν στις θέσεις τους γελώντας. Η Ολυμπία, όμως, δεν το θεωρεί αστείο και ζητά από τη νηπιαγωγό να παρέμβει.
- 15:30-16:00: Αστεία που σημειώθηκαν την ώρα του φαγητού:

1. Ο Γιάννης μόλις τελείωσε το φαγητό του άρχισε να τρέχει στην αίθουσα. Ξαφνικά πέφτει κάτω κι ο Μάριος γελά.

Τρίτη

25/02/2003

- 14:30: Προσέλευση νηπίων.
- 14:30- 15:30: Αστεία που σημειώθηκαν κατά τις ελεύθερες δραστηριότητες:
 1. Τα αγόρια προσπαθούν να φτιάξουν έναν πολύ ψηλό πύργο από τουβλάκια αλλά δεν τα καταφέρνουν και κάθε φορά που πέφτει ένα κομμάτι του γελούν.
 2. Η Βιβή φτιάχνει με τον Νίκο μια ψηλή κατασκευή. Την ρίχνει επίτηδες στο κεφάλι του και γελά.
- 15:30- 16:00: Αστεία δεν σημειώθηκαν στην ώρα του φαγητού. Τα παιδιά έφαγαν και στη συνέχεια βγήκαν στον προάυλιο χώρο.

Πέμπτη
27/02/2003

- 14:30: Προσέλευση των νηπίων.
- 14:30- 15:30: Αστεία που σημειώθηκαν κατά τις ελεύθερες δραστηριότητες:
 1. Ο Μάριος σκοντάφτει και πέφτει. Ο Αλέκος λέει γελώντας:
« Χα, χα σ'έφαγα».

 2. Ο Νίκος λέει στην νηπιαγωγό: «Κυρία, δεν μου δίνει το παζι.» Η νηπιαγωγός λέει: «Δεμ το λένε παζι, το λένε παζλ.» Η Ολυμπία γελά ακούγοντας την συνομιλία.

 3. Η νηπιαγωγός λέει «Ο Θωμούλης να έρθει» και τα παιδιά γελούν επαναλαμβάνοντας τα λόγια της νηπιαγωγού.

 4. Η νηπιαγωγός λέει στα παιδιά: «Θα κάνουμε το πλυντήριο.» Επιλέγει μερικά παιδιά που θα είναι τα ρούχα και τα υπόλοιπα πιάνονται χέρι χέρι και κάνουν το πλυντήριο. Τα «ρούχα» γυρνούν γύρω γύρω καθώς πλένονται και τα παιδιά γελούν.

 5. Όταν η νηπιαγωγός φορά τα διάφορα ρούχα στα παιδιά για να παίξουν θέατρο γελούν με τους ρόλους που παίρνει το

καθένα. Ιδιαίτερα αστείο θεωρούν τον «παπά» και τον «γιατρό».

6. Ο Μάριος λέει γελώντας στον Δημήτρη που είναι ντυμένος παπάς: «Γεια σου παπά. Γεια σου παπάκι.»

- 15:30-16:00: Δεν σημειώθηκαν αστεία κατά την ώρα του φαγητού.

Παρασκευή

28/02/2003

- 14:30: Προσέλευση των νηπίων.
- 14:30-15:30: Αστεία που σημειώθηκαν κατά τις ελεύθερες δραστηριότητες:
 1. Ο Γιάννης κάνει αστεία γκριμάτσα βάζοντας δύο δάχτυλα στο στόμα του και ανοίγοντας το και ο Βαγγέλης γελά.
 2. Καθώς τα παιδιά ετοιμάζονται να παίξουν θέατρο παίρνουν υφάσματα και τα ρίχνουν το ένα στο άλλο γελώντας.
- 15:30-16:00: Αστεία που σημειώθηκαν κατά την ώρα του φαγητού:
 1. Ο Παναγιώτης λέει: «Όταν τρώμε δεν μιλάμε το φαγάκι μας κατουράμε» και γελά.
 2. Στη συνέχεια ο Παναγιώτης λέει στον Γιάννη: « Πες Κώστα.» Γιάννης: «Κώστα.» Η Κλεοπάτρα λέει στον Γιάννη: «Πες Χατζηγιάννη.» Γιάννης: « Κώστα.» Κλεοπάτρα: «Πες μπανάνα.» Γιάννης: «Κώστα.» Ολυμπία: «Πες τσουρέκι.» Γιάννης: «Κώστα.» Κλεοπάτρα: «Πες Δημήτρη Καραγιώργο.» Γιάννης: «Κώστα.» Κλεοπάτρα: «Πες παγουρίνι.» Γιάννης: «Κώστα.» Κάθε φορά που ο Γιάννης δίνει αυτήν την απάντηση τα παιδιά γελούν.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό ακολουθεί ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Για την ανάλυση βασίστηκα, από την μία μεριά, στις απόψεις του Φρόυντ, όσον αφορά στα διάφορα είδη του αστείου, που περιέχονται στο βιβλίο του “The Jokes and their relation to the unconsciousness” (Freud, 1976), και από την άλλη μεριά, στο βιβλίο «Κόμικς, παιδί και Αστείο» της Κωνσταντινίδου- Σέμογλου (Κωνσταντινίδου- Σέμογλου, 2001) που κάνει εκτενή αναφορά στο αστείο. Επέλεξα τις απόψεις του Μπερξόν για την ανάλυση των δεδομένων καθώς αναφέρεται σε έναν μηχανισμό του αστείου, την ασυμβατότητα, τον οποίο θεωρώ πολύ σημαντικό. Και τον θεωρώ σημαντικό γιατί μέσα από την ασυμβατότητα προσπαθεί να εξηγήσει γιατί κάποια γεγονότα τα εκλαμβάνουμε ως αστεία. Επιπλέον, επέλεξα και τον Φρόυντ καθώς έχει γράψει ένα ολόκληρο βιβλίο για το αστείο του οποίου ένα μεγάλο μέρος έχει να κάνει με τα είδη και τους μηχανισμούς του αστείου. Επιθυμώντας, λοιπόν, στην πτυχιακή μου εργασία, να εξετάσω τους μηχανισμούς των αστείων κάνοντας ψυχαναλυτική προσέγγιση θεωρώ ότι το να στηριχθώ στον Φρόυντ είναι η πλέον κατάλληλη επιλογή.

Η ανάλυση που ακολουθεί γίνεται ως εξής: Παίρνω ένα ένα τα αστεία που κατέγραψα από την παρατήρηση μου στο νηπιαγωγείο και αναλύω τα είδη και τους μηχανισμούς δημιουργίας τους χρησιμοποιώντας τις απόψεις του Φρόυντ και του Μπερξόν.

Δευτέρα
17/02/2003

1. Τα αγόρια παίζουν με την κούκλα Spiderman, την αποκαλούν δηλητήριο- spiderman και γελούν. Αν και το αστείο αυτό δεν υπάγεται ξεκάθαρα σε κάποια από τις κατηγορίες που αναφέρει ο Φρόυντ (Freud, 1976), ωστόσο θα μπορούσαμε να το κατηγοριοποιήσουμε ως αστείο συμπύκνωσης με την προσθήκη μιας λέξης. Εδώ, τα παιδιά προσθέτοντας στην λέξη spiderman (που στα ελληνικά σημαίνει άνθρωπος αράχνη) την λέξη δηλητήριο της αποδίδουν μία ιδιότητα. Όπως ακριβώς υπάρχουν ορισμένες αράχνες που είναι δηλητηριώδεις έτσι και τα παιδιά αποδίδουν στην κούκλα spiderman αυτήν την ιδιότητα δηλαδή, το δηλητήριο και γελούν.

2. Ο Παναγιώτης αποκαλεί τον Δημήτρη «Δημητρούλα» και τα υπόλοιπα γελούν. Το αστείο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως συμπύκνωση με τροποποίηση. Αντικαθιστώντας ο Παναγιώτης το όνομα Δημήτρης με το Δημητρούλα θέτει αμέσως τον υπαινιγμό σχετικά με το φύλο του παιδιού. Έτσι, το αστείο δημιουργείται από τον υπαινιγμό πως στο αγόρι αυτό ο Παναγιώτης αποδίδει την ιδιότητα του κοριτσιού. Επιπλέον, το αστείο αυτό υπάγεται στα επιθετικά αστεία. Τα παιδιά γνωρίζουν πως πρέπει να θέτουν σε περιορισμό τις επιθετικές τους παρορμήσεις. Με το να θεωρούν λοιπόν το άτομο απέναντι στο οποίο δεν έχουν και τα θετικότερα συναισθήματα κατώτερο ή κωμικό κατορθώνουν να το υπερνικήσουν. Έτσι, λοιπόν, ο Παναγιώτης με το να αποκαλεί τον Δημήτρη Δημητρούλα του αποδίδει την ιδιότητα του κατώτερου και του κωμικού προσώπου εφ'όσον η κοινωνία μας έχει μάθει

πως το γυναικείο φύλο θεωρείται πιο αδύναμο. Έτσι, κατορθώνει με αυτόν τον τρόπο να εκφράσει την επιθετικότητά του ενώ ταυτόχρονα επέρχεται η απόλαυση.

3. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ο Παναγιώτης σπρώχνει τον Γιάννη κι εκείνος πέφτει. Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν ενώ ο Παναγιώτης λέει γελώντας στον Γιάννη: «Τσακίστηκες;» Είναι πολύ συχνό φαινόμενο όταν κάποιος σκοντάφτει και πέφτει, οι υπόλοιποι να γελούν. Αυτό, σύμφωνα με τον Μπερξόν, οφείλεται στην ύπαρξη ασυμβατότητα. Η ασυμβατότητα σημαίνει το ασύμφωνο, το ασυμβίβαστο. Είναι ένα πέρασμα από μία κατάσταση που θεωρείται κανονική (π.χ προχωρώ) σε μία κατάσταση που τη διαταράσσει (π.χ σκοντάφτω και πέφτω). Ωστόσο, το πέρασμα αυτό πρέπει να μείνει πέρασμα και να μην ολοκληρωθεί γιατί διαφορετικά γίνεται ξανά μια κανονικότητα. Επιπλέον, η ασυμβατότητα έχει να κάνει με την έκπληξη, το ξαφνιασμα. Όταν λοιπόν βλέπουμε κάποιον που περπατά ξαφνικά να πέφτει, η κανονικότητα μας διαταράσσεται στιγμιαία και τότε γελάμε. Μάλιστα όσο πιο απρόσμενη είναι η έκπληξη τόσο πιο αυθόρμητο το γέλιο. Ακόμη, το αστείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί επιθετικό εφ'όσον ο Παναγιώτης σπρώχνει τον Γιάννη κι εκείνος πέφτει. Όταν λοιπόν ο Παναγιώτης εκδηλώνει επιθετική συμπεριφορά αντλεί ευχαρίστηση και νιώθει δυνατός. Εξάλλου τα παιδιά κατά την φάση της σαδιστικής ευχαρίστησης βρίσκονται σε έναν διχασμό ανάμεσα στην δική τους κανονικότητα, την κανονικότητα των παιχνιδιών τους και την κανονικότητα των γονιών τους και νιώθουν μία αμφιθυμία: να τους καταστρέψουν ή όχι (Κωνσταντινίδου- Σέμογλου, 2001).

4. Τα αγόρια βάζουν τα πλαστικά δεινοσαυράκια πάνω στα κεφάλια τους και περπατούν. Όταν τα ζωάκια πέφτουν στο πάτωμα τα παιδιά γελούν. Το συγκεκριμένο παράδειγμα συνδέεται με την πτώση. Όπως ανέφερα και στο προηγούμενο παράδειγμα, η πτώση είναι ένα κοινό παράδειγμα που προκαλεί γέλιο. Τα παιδιά γελούν από την πτώση των πλαστικών ζώων καθώς εκείνη την στιγμή πραγματοποιείται στιγμιαία διαταραχή της κανονικότητας.
5. Ο Παναγιώτης έχει βάλει στα δάχτυλά του τα πλαστικά ζωάκια , πηγαίνει στα υπόλοιπα παιδιά και τους λέει: « Έχω χέρια δεινοσαύρου. Κοιτάξτε!» Το συγκεκριμένο παράδειγμα θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως εξής: Το παιδί που βάζει στα δάχτυλά του τα πλαστικά ζωάκια «γελοιοποιείται» προκειμένου να δημιουργήσει μία ασυμβατότητα, να ξαφνιάσει τα παιδιά κι έτσι να γελάσουν. Το συγκεκριμένο αστείο γίνεται σκόπιμα και έχει ως στόχο του να προκαλέσει ευχαρίστηση. Εδώ ο Παναγιώτης ανακοινώνει το αστείο στα υπόλοιπα παιδιά καθώς διαφορετικά δεν θα ήταν ευχαριστημένος γνωρίζοντας ότι έκανε ένα αστείο μόνο και μόνο για τον εαυτό του. Εξάλλου τα παιδιά με το γέλιο τους λειτουργούν ως μάρτυρες ότι ο Παναγιώτης πέτυχε τον σκοπό του δηλαδή το αστείο.
6. Η Στεφανία πειράζει τον Μάριο χτυπώντας στον απαλά στην πλάτη και γελά. Το αστείο αυτό υπάγεται στην κατηγορία των επιθετικών αστείων. Χτυπώντας η Στεφανία τον Μάριο στην πλάτη στόχο έχει να προκαλέσει γέλιο και να αντλήσει ευχαρίστηση. Κι αυτό γιατί το ξύλο, που συναντάται συχνά και στο κουκλοθέατρο αποτελεί πηγή ευχαρίστησης και ηδονής.

7. Ο Μάριος ζητά από τον Παναγιώτη να πει τη λέξη μυρμήγκι. Ο Παναγιώτης δεν προφέρει σωστά το «ρ» και ο Μάριος γελά. Το αστείο αυτό υπάγεται στην κατηγορία των επιθετικών αστείων. Ο Μάριος γνωρίζοντας ότι ο Παναγιώτης δεν μπορεί να προφέρει σωστά ορισμένες λέξεις χρησιμοποιεί την αδυναμία του προκειμένου να τον παρουσιάσει ως κατώτερο και κωμικό. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, το επιθετικό αστείο λειτουργεί ως μηχανισμός που επιτρέπει στον Μάριο να παρουσιάσει γελοίο τον Παναγιώτη εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν μπορεί να προφέρει σωστά την το «ρ». Εδώ «το αστείο αποφεύγει τους περιορισμούς και ανοίγει πηγές απόλαυσης που αλλιώς θα ήταν απρόσιτες» (Freud,).
8. Τα αγόρια συνεχίζουν να παίζουν με τα πλαστικά ζωάκια καθώς και με τουβλάκια ενώ τα κορίτσια κάνουν παζλ. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ο Παναγιώτης δείχνοντας τα δεινοσαυράκια λέει: «Παιδιά, κοιτάξτε, ξεβρακωθήκανε και κάνουνε σεξ». Το συγκεκριμένο παράδειγμα θα μπορούσε να εκληφθεί ως μορφή πονηρού αστείου. Τα παιδιά, ήδη από την προσχολική ηλικία, βιώνουν περιορισμούς και απαγορεύσεις όσον αφορά στις σεξουαλικές τους παρορμήσεις. Έτσι, η φράση του Παναγιώτη λειτουργεί ως σκόπιμη προβολή των σεξουαλικών πράξεων μέσω του λόγου. Επίσης, με αυτόν τον τρόπο προκαλεί τα υπόλοιπα παιδιά στα οποία απευθύνεται ο λόγος του να φανταστούν την σεξουαλική πράξη που αναφέρει και να τους δείξει ότι την φαντάζεται και ο ίδιος.
9. Η Στεφανία ακούγοντας την κούκλα Spiderman που «μιλά» να λέει Ciao Amigo, λέει: «Σιγά μην λέει και μιμίγκο». Τα υπόλοιπα

παιδιά γελούν. Το συγκεκριμένο παράδειγμα θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πολλαπλή χρήση του υλικού με ελαφρή τροποποίηση. Σε αυτήν την περίπτωση η λέξη στην οποία βρίσκεται το αστείο μένει αναλλοίωτη την πρώτη φορά και την δεύτερη φορά τροποποιείται ελαφρά. Εδώ έχει επέλθει αντικατάσταση του πρώτου γράμματος με δύο άλλα γράμματα. Έτσι, αρχικά έχουμε την λέξη αμίγκο η οποία τροποποιείται σε μιμίγκο.

10. Η Ειρήνη και ο Παναγιώτης κάνουν ένα αστείο παιχνίδι: Ένα παιδί ενώνει τα δάχτυλά του και το άλλο ξεκινάει λέγοντας:

-Εδώ φωτίσα.

-Έλα παραπάνω.

-Εδώ φωτίσα.

-Έλα παραπάνω.

-Μπες μέσα και πάρε.

-Ποιος είναι μέσα;

-Είναι ο τσομπάνης που βράζει το γάλα κι ένα σκυλάκι.

-Θα με φάει;

-Μπαίνει μέσα. Και το σκυλάκι κάνει γαβ-γαβ.

Τα παιδιά γελούν.

Τα παιδιά στο χώρο του νηπιαγωγείου μαθαίνουν διάφορα παιχνίδια. Το συγκεκριμένο παιχνίδι θεωρείται αστείο τόσο εξαιτίας της στιχομυθίας του όσο και γιατί στο τέλος η Ειρήνη γραπώνει με τα χέρια της το δάχτυλο του Παναγιώτη. Το γέλιο της Ειρήνης θα μπορούσε να θεωρηθεί ως γέλιο θριάμβου από το χειρισμό του δυνατού. Ενώ το γέλιο του Παναγιώτη προκύπτει από την ύπαρξη απειλής και φόβου. Το παιδί εξωτερικεύει τα συναισθήματα αυτά στο παιχνίδι, ανακουφίζεται και νιώθει ευχαρίστηση.

11. Η Στεφανία λέει: « Παιδιά, να σας πω ένα ανέκδοτο; Γιατί οι αγελάδες είναι συνέχεια στεναχωρημένες; Γιατί έχουν άντρες βόδια. Το συγκεκριμένο παράδειγμα υπάγεται στην κατηγορία των ανεκδότων. Τα ανέκδοτα είναι ευτράπελα επεισόδια που διαιωνίζονται προφορικά από γενιά σε γενιά και προκαλούν γέλιο. Η Στεφανία, λοιπόν, λέγοντας αυτό το ανέκδοτο στόχο έχει να προκαλέσει γέλιο και ευχαρίστηση στα υπόλοιπα παιδιά. Ωστόσο, με το ανακοινώνει αντλεί και η ίδια ευχαρίστηση καθώς τα παιδιά με το γέλιο τους μαρτυρούν ότι πέτυχε το στόχο της.

12. Η Στεφανία λέει: «Πως πέθανε ο πρώτος συγγραφέας; Έπεσε από τα σύννεφα». Το συγκεκριμένο παράδειγμα είναι ανέκδοτο. Το ανέκδοτο είναι ένα ευτράπελο επεισόδιο που διαιωνίζεται προφορικά από γενιά σε γενιά. Έτσι, η Στεφανία λέγοντας το ανέκδοτο προκαλεί γέλιο και ευχαρίστηση στα παιδιά ενώ ταυτόχρονα αντλεί και η ίδια ευχαρίστηση από το γέλιο τους.

Τρίτη

18/02/2003

1. Ο Δημήτρης λέει στον Γιάννη δείχνοντας το δεινοσαυράκι: «Θα σε φάω».(Ο Δημήτρης γελά). Το αστείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί επιθετικό. Ο Δημήτρης χρησιμοποιεί το πλαστικό δεινοσαυράκι για να αναστατώσει, να προκαλέσει φόβο στον Γιάννη και με αυτόν τον τρόπο να νιώσει ευχαρίστηση. Το γέλιο του Δημήτρη θα μπορούσε να εκληφθεί ως γέλιο θριάμβου από τον χειρισμό του δυνατού. Έτσι, εδώ ο Δημήτρης παρουσιάζεται να δίνει ύπαρξη και ζωή στο πλαστικό ζώακι προκειμένου να ανακαλύψει την συνείδηση της δύναμής του (Dolto 1971: 35-40).
2. Ο Μάριος χτύπησε κατά λάθος τον Θωμά στο πρόσωπο. Εκείνος τον κοιτάει και του λέει: «Πάει η μυτίγκα μου». Το παράδειγμα αυτό υπάγεται στην κατηγορία της συμπύκνωσης με τροποποίηση. Το αστείο δημιουργείται μόνο αν παραλείψουμε το «η» στη λέξη μύτη και στην θέση του βάλουμε την κατάληξη «ιγκα». Επιπλέον, το αστείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί και καλαμπούρι εφ'όσον το παιδί μεταχειρίζεται τον ήχο και όχι το νόημα της λέξης για να προκαλέσει γέλιο. Τα καλαμπούρια θεωρούνται πως είναι η κατώτερη μορφή αστείων επειδή είναι τα φθηνότερα και μπορούν να γίνουν με ελάχιστη προσπάθεια.

3. Τα παιδιά παίζοντας με τα πλαστικά ζωάκια λένε «Βάλε φωτιά» και γελούν. Το αστείο αυτό συνίσταται στην επανάληψη της φράσης «Βάλε φωτιά». Το να επαναλαμβάνουμε αρκετές φορές μία λέξη ή φράση θεωρείται αστείο και προκαλεί γέλιο. Μία λέξη ή φράση όταν την λέμε μία φορά δεν είναι αστεία.
4. Στη συνέχεια λέει: «Θα σας πω και κάτι που έκανα αλλά θα γελάσετε πολύ. Μια φορά εγώ, εγώ, πήγα σχολείο και τι έγινε; Δεν είχα βρακί. Και μια άλλη φορά είχα δύο βρακιά. (Τα παιδιά γελούν).Ναι. Στο αστείο αυτό η Στεφανία προβάλλει σκόπιμα την σεξουαλικότητά της μέσα από τα λόγια της. Απευθύνεται στα υπόλοιπα παιδιά κι ελπίζει ότι με τον λόγο της θα τους δείξει την σεξουαλική διέγερσή της και, κατά συνέπεια, θα ερεθιστούν και τα υπόλοιπα παιδιά. Ωστόσο, η σεξουαλικότητα περιλαμβάνει ό,τι είναι κοινό σε αμφότερα τα φύλα και φθάνει μέχρι το αίσθημα της ντροπής- δηλαδή ό,τι είναι περιττωματικό στην πιο περιεκτική του έννοια. Αυτή είναι και η έννοια που συνδέεται με την σεξουαλικότητα στην παιδική ηλικία, μια ηλικία στην οποία φαίνονται αυτά που είναι σεξουαλικά ή περιττωματικά (Freud, 1976).
5. Συνεχίζει η Στεφανία λέγοντας: «Μια φορά η αδερφή μου μου δανε τα πόδια [δεν κατάλαβα τι είπε]. Μια φορά που έδανε τα πόδια κι εγώ έκανα κρακ και βγήκα». Το αστείο αυτό υπάγεται στην κατηγορία της τεχνικής του παρόμοιου αστείου που συνίσταται στην εμφάνιση κάποιου πράγματος

ανόητου και παράλογου. Έτσι, εδώ η Στεφανία κάνει χρήση ενός παραλογισμού προκειμένου να προκαλέσει γέλιο στα υπόλοιπα παιδιά και, κατά συνέπεια, να νιώσει και η ίδια ευχαρίστηση.

6. Η Στεφανία συνεχίζει λέγοντας: « Και μια φορά που είχε κοιμηθεί η μαμά, σηκώθηκα κι έκοψα τα μαλλιά μου». Ο Μάριος ρωτά: « Και πως τα κανες;» Η Στεφανία απαντά: « Ε, ήταν εδώ μακριά κι εδώ κοντά.» Ο Μάριος ξαναρωτά: « Πόσο χρονών ήσουν; 15;» Η Στεφανία απαντά: «πέντε». Το συγκεκριμένο παράδειγμα συνδέεται με την έννοια της ασυμβατότητας. Η ασυμβατότητα λέγει να κάνει με το ασύμφωνο, το αντιφατικό. Όταν, λοιπόν, η Στεφανία λέει στον Μάριο ότι μία φορά έκοψε μόνη της τα μαλλιά της και του δείχνει με τα χέρια της πως σε άλλα σημεία ήταν κοντά και σε άλλα μακριά, προκαλεί τον Μάριο να φανταστεί την εικόνα αυτή και να γελάσει εφ'όσον πρόκειται για ανατροπή της κανονικότητας. Η Στεφανία, από την άλλη, επιτυγχάνει τον σκοπό της που ήταν η πρόκληση γέλιου και αντλεί ευχαρίστηση.
7. Γιάννης: «Εγώ μπορώ και πετάω, πάνω πάνω.» Μάριος: « Που πετάς, στην Αγριά;» Γιάννης: «Όχι.» Μάριος: «Στην Γερμανία;» Δημήτρης: «Στον Βόρειο Πόλο;» Γιάννης: «Όχι. Στο Βόρειο... Στο... Ε...» Μάριος: «Στην Γερμανία;» Γιάννης: «Όχι.» Μάριος: «Στην Ιταλία;» Γιάννης: « Όχι.» Μάριος: «Στην Τουρκία; Πάνω κάτω. Τι είναι αυτό; Πάνω κάτω.» Στεφανία: «Μια πάει πάνω, μια πάει κάτω. Μια πάει πάνω, μια πάει κάτω.» Μάριος: «Ένας άνθρωπος πάει πάνω κι ο αστυνομικός πάει κάτω. Ο αστυνομικός πάει πάνω, ο άνθρωπος πάει κάτω, να μην τον πιάσει ο αστυνομικός. Ο

αστυνομικός πέφτει στο...(Η Στεφανία του λέει: Στο Βόρειο Πόλο) Γόλο Πόλο. Και.....» Στεφανία: « Στο Γόλο Πόλο. Καλά κώλος είναι;» Μάριος: « Ναι. Γάλα γάλα είχε. Το κεφάλι του το είχε σπάσει μέχρι εδώ που είναι το γόνατο.»

Το συγκεκριμένο παράδειγμα θα μπορούσε να αναλυθεί ως εξής: Αρχικά, έχουμε την περίπτωση της ασυμβατότητας από την στιγμή που ο Γιάννης λέει στα παιδιά ότι μπορεί και πετά. Τα παιδιά το θεωρούν αστείο από τη στιγμή που διαταράσσεται στιγμιαία η κανονικότητα εφ'όσον γνωρίζουν ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να πετάξουν. Στη συνέχεια, το αστείο γίνεται επιθετικό. Η Στεφανία ακούγοντας τον Μάριο να μην μπορεί να προφέρει σωστά τις λέξεις «Βόρειος Πόλος» χρησιμοποιεί την αδυναμία του προκειμένου να τον παρουσιάσει ως κατώτερο και κωμικό. Χρησιμοποιεί λοιπόν την φράση «Στο Γόλο Πόλο. Καλά κώλος είναι;» προκειμένου από την μία να τονίσει την αδυναμία του Μάριου και από την άλλη χρησιμοποιώντας την λέξη «κώλος» - που τα παιδιά την θεωρούν πονηρή λέξη-προσπαθεί να προκαλέσει γέλιο.

8. Μετά από λίγο λέει η Στεφανία: « Και μια φορά κάθησα κάπου που ήταν ένα γουρούνι και μ' έχεσε.» Μάριος: « Και τι έπαθες;» Στεφανία: « Με λάσπωσε.» Μάριος: « Σε λάσπωσε; Με τι; Με τη μύτη;» Στεφανία: « Με την λάσπη. καλέ. [δεν κατάλαβα τι είπες] Ήταν πίσω μου και με σκούνηξε και με πέταξε στην λάσπη.» Μάριος: « Και τι έγινες; Μαβρέζα;» Στεφανία: « Καφέζα.» Το παράδειγμα αυτό υπάγεται σε μία ιδιαίτερη κατηγορία αστείων, τα «καλαμπούρια» που θεωρούνται ως η κατώτερη μορφή αστείων επειδή είναι τα φθηνότερα και μπορούν να γίνουν

με ελάχιστη προσπάθεια (Freüd, 1976). Εδώ το αστείο συνίσταται στις λέξεις «Μαβρέζα» και «Καφέζα». Η Στεφανία μεταχειρίζεται τον ήχο και όχι το νόημα των δύο αυτών λέξεων για να προκαλέσει το γέλιο.

Πέμπτη

20/02/2003

1. Ο Γιάννης πήρε δύο τουβλάκια που ήταν ενωμένα, τα βάζει κοντά στο στόμα του δείχνοντας έτσι ότι είναι μικρόφωνο και τραγουδά βγάζοντας αστείες κραυγές. Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, για να γίνει το αστείο χρειάζονται δύο πρόσωπα. Το πρώτο (το άτομο που κάνει το αστείο) και το δεύτερο πρόσωπο (τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης). Ο Γιάννης βάζοντας τα τουβλάκια κοντά στο στόμα του για μικρόφωνο και βγάζοντας αστείες κραυγές «γελοιοποιεί» τον εαυτό του προκειμένου να κάνει τα υπόλοιπα παιδιά να γελάσουν. Εδώ, τα υπόλοιπα παιδιά λειτουργούν ως μάρτυρες της επιτυχίας του αστείου η οποία φανερώνεται μέσα από το γέλιο τους. Βλέποντας, λοιπόν, ο Γιάννης τα παιδιά να γελούν, νιώθει ότι πέτυχε το αστείο που έκανε κι έτσι αντλεί ευχαρίστηση.
2. Ο Γιάννης παίρνει ξυλάκια τα βάζει στο στόμα του και κάνει πως καπνίζει. Τα υπόλοιπα παιδιά γελούν. Ο Γιάννης, στο συγκεκριμένο παράδειγμα, βάζει τα ξυλάκια στο στόμα του ως τσιγάρα προκειμένου να τον δουν τα παιδιά και να γελάσουν. Σκοπός του είναι να χρησιμοποιήσει τα παιδιά ως μάρτυρες της επιτυχίας του αστείου του προκειμένου να αντλήσει ευχαρίστηση. Όπως υποστηρίζει και ο Φρόυντ, κανένας δεν είναι ευχαριστημένος γνωρίζοντας ότι έκανε ένα αστείο μόνο για τον εαυτό του (Freud, 1976).

3. Τίνα (απευθύνεται στη Στεφανία): «Να σου πω κάτι;»

Στεφανία: «Θα μου πεις ότι το σουτιέν κλάνει από τον πωπό.»

Η τεχνική που χρησιμοποιείται εδώ είναι το παρόμοιο αστείο που συνίσταται στην εμφάνιση κάποιου πράγματος ανόητου και παράλογου. Έτσι, λοιπόν, η Στεφανία κάνει χρήση ενός παραλογισμού προκειμένου να προκαλέσει γέλιο στην Τίνα κι έτσι να νιώσει ευχαρίστηση.

4. Τίνα: «Μια μέρα είπα στον μπαμπά μου, πες δύο. Να περιμένεις το λεωφορείο.» Το αστείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί καλαμπούρι. Η Τίνα όταν λέει «Πες δύο. Να περιμένεις το λεωφορείο» κάνει ένα παιχνίδι με τις λέξεις «δύο» και «λεωφορείο» καθώς μεταχειρίζεται τον ήχο και όχι το νόημα των λέξεων. Εδώ, λοιπόν, και οι δύο λέξεις έχουν την ίδια κατάληξη.

5. Στεφανία: «Πες αλεύρι, Παναγιώτη.»

Παναγιώτης: «Αλεύρι.»

Στεφανία: «Η μαμά σου σε γυρεύει.»

Το συγκεκριμένο αστείο θα μπορούσε να θεωρηθεί καλαμπούρι. Η Στεφανία κάνει ένα παιχνίδι με την λέξη «αλεύρι». Μεταχειρίζεται τον ήχο της λέξης αυτής προκειμένου να προκαλέσει γέλιο. Έτσι, εδώ το αστείο συνίσταται στο ότι οι δύο λέξεις «αλεύρι» «γυρεύει» ακουστικά έχουν την ίδια κατάληξη.

6. Ολυμπία: «Παιδιά, θα σας πω κάτι. Το φάντασμα με τα έντεκα βρακιά. Ήταν ένας Ιταλός, ένας Γερμανός κι ένας Έλληνας. Είπανε πως στις δώδεκα η ώρα το βράδυ θα ρθει το φάντασμα με τα έντεκα βρακιά. Και ήρθε. Έσπασε το πόδι του Ιταλού. Ε... Έβγαλε το μάτι του Ιταλού και μόλις ξύπνησε είπε ο Έλληνας: Μου δίνεις [δεν κατάλαβα τι είπε] το βρακί σου γιατί το βρακί μου το κατούρησα.» Το παράδειγμα αυτό υπάγεται στην κατηγορία των ανεκδότων. Το ανέκδοτο είναι ένα ευτράπελο επεισόδιο που διαιωνίζεται προφορικά από γενιά σε γενιά. Λέγοντας η Ολυμπία το ανέκδοτο στόχο έχει να συγκεντρώσει την προσοχή όλων των παιδιών και να τους προκαλέσει γέλιο. Μέσα από το γέλιο των παιδιών ευχαριστιέται και η ίδια καθώς πετυχαίνει τον στόχο της.

Παρασκευή

21/02/2003

1. Ο Μάριος και ο Γιάννης παίζουν με τα τουβλάκια. Έχουν κάνει μια γραμμή από τουβλάκια. Ο ένας τα φέρνει κι ο άλλος τα τοποθετεί. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού ο Μάριος λέει στον Γιάννη γελώντας: «Χοντρέλα, τους περνάς όλους. Έλα γουρούνι. Έλα φέρε γουρούνι, έλα γουρούνι, μπράβο γουρούνι.» Όταν λέει «έλα φέρε γουρούνι» ζητά από τον Γιάννη να φέρει κι άλλα τουβλάκια. Το παράδειγμα αυτό υπάγεται στην κατηγορία των επιθετικών αστείων. Οι χαρακτηρισμοί του Μάριου (χοντρέλα, γουρούνι) έχουν σκοπό να μειώσουν τον Γιάννη κι έτσι ο Μάριος να νιώσει ευχαρίστηση και απόλαυση. Παρά το γεγονός ότι ο Μάριος έχει έντονη προδιάθεση να εκδηλώσει επιθετικότητα, ωστόσο η κοινωνικοποίησή του από το σχολείο και την οικογένεια του διδάσκει ότι δεν είναι σωστό να χρησιμοποιεί την υβρεολογία κι έτσι χρησιμοποιεί την λεκτική επίθεση. Εδώ το επιθετικό αστείο λειτουργεί ως μηχανισμός που επιτρέπει στον Μάριο μέσα από τα λόγια του να παρουσιάσει κατώτερο τον Γιάννη κοροϊδεύοντάς τον για να μπορέσει να προβάλλει τους περιορισμούς που έχει βιώσει όσον αφορά στην εκδήλωση της επιθετικότητας. Επιπλέον, το αστείο συνίσταται στην επανάληψη της λέξης «γουρούνι». Το ότι επαναλαμβάνει αρκετές φορές την λέξη «γουρούνι» του φαίνεται αστείο και του προκαλεί γέλιο.

2. Τα παιδιά κάνουν ένα ψηλό πύργο από τουβλάκια. Ενώ τον «χτίζουν» ένα κομμάτι του πέφτει πάνω στο κεφάλι της Βιβής. Τα παιδιά το θεωρούν αστείο και γελούν, ιδιαίτερα η Ολυμπία η οποία πέφτει στο πάτωμα από τα γέλια. Εδώ το αστείο έχει να κάνει με την έννοια της ασυμβατότητας. Η ασυμβατότητα συνδέεται με το ασύμφωνο, το μη-κανονικό. Πολλοί συγγραφείς αντικαθιστούν τον όρο «ασυμβατότητα» με τον όρο «απόσταση από την κανονικότητα». Έτσι, όταν τα τουβλάκια πέφτουν στο κεφάλι της Βιβής τα παιδιά γελούν θεωρώντας το αστείο. Και το θεωρούν αστείο καθώς από την μία μεριά διαταράσσεται στιγμιαία η κανονικότητα ενώ από την άλλη γελούν καθώς ξαφνιάζονται με αυτό που βλέπουν. Η ασυμβατότητα έχει να κάνει με την έκπληξη, το ξάφνιασμα. Όσο πιο απρόσμενη είναι τόσο πιο αυθόρμητο το γέλιο.
3. Ένα παιδί από το δημοτικό μπαίνει στην αίθουσα και ζητά την νηπιαγωγό. Τα παιδιά του λένε: «Ξούδια Μαρίνε.» Ο Μάριος λέει: «Η Μαρίνα, η Μαρίνα, η Μαρίνα.» Συμπληρώνει η Στεφανία: « Μαρινέλλα εμείς την λέμε.» Το αστείο αυτό υπάγεται στην κατηγορία της συμπύκνωσης με τροποποίηση. Τα παιδιά τροποποιούν το όνομα «Μαρίνος» αντικαθιστώντας το με το όνομα «Μαρίνα» και «Μαρινέλλα» θέτοντας υπαινιγμό σχετικά με το φύλο του παιδιού. Ωστόσο, το συγκεκριμένο παράδειγμα θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως αντικατάσταση με το αντίθετο. Με το να αντικαθιστούν τα παιδιά το όνομα «Μαρίνος» με το θηλυκό του αντικαθιστούν και την αρρενωπότητα με το αντίθετό της, την θηλυκότητα. Το αστείο αυτό μπορεί, επιπλέον, να

υπαχθεί σε μία ακόμη κατηγορία, αυτή των επιθετικών αστείων. Τα παιδιά, ήδη, στην προσχολική ηλικία βιώνουν περιορισμούς όσον αφορά στις επιθετικές τους παρορμήσεις. Η αντικατάσταση του ανδρικού ονόματος με το αντίθετό του τους δίνει την δυνατότητα να εκφράσουν την επιθετικότητά τους κάνοντας χρήση λεκτικής επίθεσης. Έτσι, εδώ το επιθετικό αστείο λειτουργεί ως μηχανισμός που επιτρέπει στα παιδιά να παρουσιάσουν γελοίο τον Μαρίνο κι έτσι να αντλήσουν ευχαρίστηση και απόλαυση.

Δευτέρα

24/02/2003

1. Όταν παίζει η Χριστίνα κουκλοθέατρο πέφτει κατά λάθος το κουρτινάκι από το έπιπλο του κουκλοθεάτρου και τα παιδιά γελούν. Η Χριστίνα τότε λέει: «Περιμέντε έγινε ένα ατύχημα». Το παράδειγμα αυτό υπάγεται στην κατηγορία της ασυμβατότητας και συνδέεται με την πτώση ενός αντικειμένου. Η ασυμβατότητα σημαίνει το ασύμφωνο, το ασυμβίβαστο. Έτσι, όταν πέφτει το κουρτινάκι, τα παιδιά γελούν καθώς διαταράσσεται στιγμιαία η κανονικότητα. Η ασυμβατότητα, ακόμη, έχει να κάνει με την έκπληξη, το απρόοπτο. Επειδή, λοιπόν, εδώ η πτώση γίνεται ξαφνικά και απρόσμενα το γέλιο των παιδιών είναι αυθόρμητο.

2. Η Χριστίνα τοποθετεί τον μάγιστρο στην σκηνή και λέει: «Γεια σας.» Τα παιδιά απαντούν: «Γεια σας.» Χριστίνα: «Βλέπετε είμαι χοντρός και δεν χωράω εδώ μέσα. (Τα παιδιά γελούν) Γιατί γελάτε; Άμα τρώτε κι εσείς θα γίνετε σαν κι εμένα.» (Τα παιδιά γελούν). Το αστείο αυτό υπάγεται στην κατηγορία των επιθετικών αστείων. Όταν η Στεφανία εμφανίζει στη σκηνή του κουκλοθεάτρου τον μάγιστρο, λέει «Βλέπετε είμαι χοντρός και δεν χωράω εδώ μέσα» και τα παιδιά γελούν. Το αστείο συνίσταται στην λέξη «χοντρός». Είναι συχνό φαινόμενο να κολλάμε ετικέτες στους ανθρώπους. Μία από αυτές είναι η λέξη «χοντρός». Οι χοντροί άνθρωποι συχνά περιθωριοποιούνται εξαιτίας του

βάρους τους. Αυτή η συμπεριφορά είναι πιο συχνή στο χώρο του νηπιαγωγείου καθώς τα παιδιά δεν χάνουν ευκαιρία να τονίζουν τα ελαττώματα και τις αδυναμίες των υπολοίπων παιδιών για να παρουσιάσουν κατώτερα και να αποκτήσουν έτσι αίσθηση της δύναμής τους και παντοδυναμία. Εδώ, η φιγούρα του χοντρού μάγειρα αντικατοπτρίζει όλα αυτά που προανέφερα για τους χοντρούς ανθρώπους και γι'αυτό τα παιδιά γελούν.

3. Η Χριστίνα λέει στα παιδιά: «Θέλετε να παίξουμε κρυφτό μετά: (Τα παιδιά λένε ναι.) Μπράβο. Σας αφήνει η κυρία Γιάννα για ρωτήστε την. (Τα παιδιά ρωτούν κι η νηπιαγωγός το επιτρέπει) Μπράβο αλλά δεν θα παίξουμε αληθινά, θα παίξουμε εδώ» (εννοεί το κουκλοθέατρο). Η Χριστίνα τότε παίρνει μια κούκλα και μια την εμφανίζει, μια την αποκρύπτει κάνοντας κουκου-ντα. Τα παιδιά γελούν. Το παιχνίδι κουκου-τζα είναι ένα παιχνίδι που συνδέεται με τον φόβο της απώλειας. Το γέλιο λοιπόν των παιδιών στο συγκεκριμένο παράδειγμα είναι γέλιο ανακούφισης ως αντίδραση στην απώλεια και επανεμφάνιση αγαπητού προσώπου. Εδώ, η έκπληξη είναι η αιτία της διασκέδασης (Feuerhahn:160). Τα παιδιά γελούν καθώς έχουν εσωτερικεύσει στο ασυνείδητο, από την βρεφική ηλικία, τον φόβο της απώλειας του αγαπητού προσώπου και πιο συγκεκριμένα της μητέρας και μέσα από αυτό το παιχνίδι τον εξωτερικεύουν και ανακουφίζονται.
4. Όταν παίζει η Ολυμπία κουκλοθέατρο, τα αγόρια πλησιάζουν, ανοίγουν τα κουρτινάκια, βλέπουν την Ολυμπία

και επιστρέφουν στις θέσεις τους γελώντας. Η Ολυμπία, όμως, δεν το θεωρεί αστείο και ζητά από τη νηπιαγωγό να παρέμβει. Το αστείο αυτό υπάγεται στην κατηγορία των επιθετικών αστείων. Τα αγόρια εκδηλώνουν τέτοια συμπεριφορά (πλησιάζουν την Ολυμπία, ανοίγουν τα κουρτινάκια κι επιστρέφουν στις θέσεις τους) με απώτερο σκοπό να την αναστατώσουν, να την εκνευρίσουν κι έτσι να αντλήσουν ευχαρίστηση. Αυτή η συμπεριφορά τους επιτρέπει να εκδηλώσουν την επιθετικότητά τους που υπόκειται σε απαγορεύσεις και περιορισμούς. Ήδη, από αυτήν την ηλικία, τα παιδιά γνωρίζουν αυτούς τους περιορισμούς. Ωστόσο, ψάχνουν να βρουν τρόπους να εκδηλώσουν την επιθετικότητά τους χωρίς να τιμωρηθούν ή να παραβούν αυτές τις απαγορεύσεις. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, τα παιδιά βλέποντας ότι αυτό που κάνουν ενοχλεί την Ολυμπία, το επαναλαμβάνουν για να εξωτερικεύσουν την επιθετικότητά τους. Το γέλιο, στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι γέλιο θριάμβου από τον χειρισμό του δυνατού. Τα αγόρια νιώθουν δυνατά καθώς χειρίζονται τα συναισθήματα της Ολυμπίας κι έτσι αντλούν ευχαρίστηση.

5. Ο Γιάννης μόλις τελείωσε το φαγητό του άρχισε να τρέχει στην αίθουσα. Ξαφνικά πέφτει κάτω κι ο Μάριος γελά. Το αστείο αυτό συνδέεται με την πτώση και την ασυμβατότητα. Η ασυμβατότητα έχει να κάνει με το αντιφατικό, το ασύμφωνο. Σε πολλούς συγγραφείς ο όρος υποκαθίσταται από τις έννοιες «διαταραχή μιας κανονικότητας» ή «απόσταση από την κανονικότητα» (Κωνσταντινίδου-

Σέμογλου, 2001). Έτσι, ο Μάριος γελά όταν πέφτει ο Γιάννης γιατί στιγμιαία διαταράσσεται η κανονικότητα. Και λέω στιγμιαία γιατί η ασυμβατότητα πρέπει να μείνει πέρασμα από την κατάσταση που θεωρείται «κανονική» στην κατάσταση που την διαταράσσει. Διαφορετικά το πέρασμα αυτό ολοκληρώνεται, γίνεται ξανά μια κανονικότητα κι έτσι δεν υπάρχει το αστείο. Το γέλιο του Μάριου θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε αυθόρμητο καθώς όσο πιο απρόσμενη είναι η ασυμβατότητα τόσο πιο αυθόρμητο το γέλιο.

Τρίτη

25/02/2003

1. Τα αγόρια προσπαθούν να φτιάξουν έναν πολύ ψηλό πύργο από τουβλάκια αλλά δεν τα καταφέρνουν και κάθε φορά που πέφτει ένα κομμάτι του γελούν. Εδώ το αστείο συνίσταται στην έννοια της αυμβατότητας και στην πτώση. Η αυμβατότητα έχει να κάνει με το ασύμφωνο, το αντιφατικό. Τα παιδιά γελούν κάθε φορά που πέφτει ένα κομμάτι από τον πύργο τους καθώς διαταράσσεται στιγμιαία η κανονικότητα.
2. Η Βιβή φτιάχνει με τον Νίκο μια ψηλή κατασκευή. Την ρίχνει επίτηδες στο κεφάλι του και γελά. Το αστείο υπάγεται στην κατηγορία των επιθετικών αστείων. Η Βιβή ρίχνοντας την κατασκευή στο κεφάλι του Νίκου εκδηλώνει επιθετική συμπεριφορά και αντλεί ευχαρίστηση. Το γέλιο της Βιβής είναι γέλιο θριάμβου που προκύπτει από τον χειρισμό του δυνατού και είναι κακεντρεχές. Επιπλέον, το αστείο αυτό αποτελεί τρόπο εκδήλωσης της επιθετικής συμπεριφοράς. Η Βιβή έχει ήδη εσωτερικεύσει περιορισμούς όσον αφορά στις επιθετικές της τάσεις. Ωστόσο, με το να ρίχνει επίτηδες στο κεφάλι του Νίκου την κατασκευή εξωτερικεύει την επιθετικότητά της χωρίς να παραβαίνει τις απαγορεύσεις και κατά συνέπεια χωρίς να τιμωρείται.

Πέμπτη

27/02/2003

1. Ο Μάριος σκοντάφτει και πέφτει. Ο Αλέκος λέει γελώντας:
« Χα, χα σ'έφαγα». Το αστείο αυτό υπάγεται στην έννοια της ασυμβατότητας. Η ασυμβατότητα έχει να κάνει με το ασύμφωνο, το αντιφατικό. Πολλοί συγγραφείς αντί για «ασυμβατότητα» αναφέρουν τον όρο «απόσταση από την κανονικότητα» (Κωνσταντινίδου- Σέμογλου, 2001). Έτσι, όταν ο Μάριος σκοντάφτει και πέφτει διαταράσσεται στιγμιαία η κανονικότητα και ο Αλέκος γελά. Το γέλιο του Αλέκου, ωστόσο, είναι γέλιο θριάμβου από τον χειρισμό του δυνατού. Αν και ο Αλέκος δεν σπρώχνει τον Μάριο ή δεν συμβάλλει στην πτώση του χαίρεται με αυτήν και το γέλιο του θα μπορούσε να θεωρηθεί κακεντρεχές. Η φράση του «Χα,χα σ'έφαγα» δείχνει πως είναι παιδί με έντονες τάσεις επιθετικότητας, που όταν την εκδηλώνει αντλεί ευχαρίστηση.
2. Ο Νίκος λέει στην νηπιαγωγό: «Κυρία, δεν μου δίνει το παζι.» Η νηπιαγωγός λέει: «Δεμ το λένε παζι, το λένε παζλ.»
Η Ολυμπία γελά ακούγοντας την συνομιλία. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, γελώντας η Ολυμπία εξωτερικεύει την επιθετικότητά της. Πολλές φορές, όταν ένα παιδί θέλει να εκδηλώσει επιθετικότητα, βρίσκει τι είναι αυτό που αναστατώνει και ανησυχεί κάποιο άλλο και το χρησιμοποιεί προκειμένου να το γελοιοποιήσει ή να το παρουσιάσει κατώτερο στους υπόλοιπους παρευρισκόμενους κι έτσι ν'αντλήσει ευχαρίστηση. Εδώ, τον ρόλο αυτό τον

αναλαμβάνει άθελά της η νηπιαγωγός αφού τα λόγια της δίνουν τροφή στα υπόλοιπα παιδιά να πειράξουν τον Νίκο. Η Ολυμπία, λοιπόν, χρησιμοποιεί τα λόγια της νηπιαγωγού που τονίζουν την αδυναμία του Νίκου και γελά. Το γέλιο της είναι κακεντρεχές καθώς χρησιμοποιεί την αδυναμία του Νίκου για να αντλήσει ευχαρίστηση.

3. Η νηπιαγωγός λέει «Ο Θωμούλης να έρθει» και τα παιδιά γελούν επαναλαμβάνοντας τα λόγια της νηπιαγωγού. Το αστείο υπάγεται στην κατηγορία της συμπύκνωσης με τροποποίηση. Το αστείο δημιουργείται από την στιγμή που η νηπιαγωγός στο όνομα «Θωμά» τροποποιεί την κατάληξη «α» με την κατάληξη «ουλη». Εκτός, όμως, από την τροποποίηση το αστείο δημιουργείται και από την επανάληψη της φράσης της νηπιαγωγού από τα παιδιά. Το να επαναλαμβάνουμε πολλές φορές μία λέξη ή φράση θεωρείται αστείο και προκαλεί γέλιο.
4. Η νηπιαγωγός λέει στα παιδιά: «Θα κάνουμε το πλυντήριο.» Επιλέγει μερικά παιδιά που θα είναι τα ρούχα και τα υπόλοιπα πιάνονται χέρι χέρι και κάνουν το πλυντήριο. Τα «ρούχα» γυρνούν γύρω γύρω καθώς πλένονται και τα παιδιά γελούν. Το αστείο έχει να κάνει με το ότι τα παιδιά παίρνουν διάφορους ρόλους μέσα από το παιχνίδι που ονομάζεται «πλυντήριο». Εδώ το γέλιο συνίσταται στην αιτία της διασκέδασης. Στα παιδιά αρέσει πάρα πολύ η ιδέα να παίρνουν διάφορους ρόλους και το διασκεδάζουν.

5. Όταν η νηπιαγωγός φορά τα διάφορα ρούχα στα παιδιά για να παίξουν θέατρο γελούν με τους ρόλους που παίρνει το καθένα. Ιδιαίτερα αστείο θεωρούν τον «παπά» και τον «γιατρό». Στο συγκεκριμένο παράδειγμα τα παιδιά θεωρούν αστείο το ντύσιμό τους και γελούν. Αυτό συμβαίνει γιατί το ντύσιμό τους είναι διαφορετικό και ασύμφωνο από αυτό που αρμόζει στην ηλικία και την ιδιότητά τους. Κάθε κοινωνία έχει κάνει τις δικές της συμβάσεις όσον αφορά στην ενδυμασία. Τα παιδιά λοιπόν θεωρούν αστείο το ντύσιμό τους γιατί είναι διαφορετικό από τα καθιερωμένα και βρίσκεται έξω από την κοινωνική σύμβαση.
6. Ο Μάριος λέει γελώντας στον Δημήτρη που είναι ντυμένος παπάς: «Γεια σου παπά. Γεια σου παπάκι.» Το αστείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πολλαπλή χρήση του υλικού με ελαφρή τροποποίηση. Σε αυτήν την περίπτωση η λέξη στην οποία βρίσκεται το αστείο μένει αναλλοίωτη την πρώτη φορά και την δεύτερη φορά τροποποιείται ελαφρά. Έτσι, έχουμε αρχικά την χρήση της λέξης «παπά» και την τροποποίησή της σε «παπάκι». Εδώ, το αστείο συνίσταται στην προσθήκη της κατάληξης «κι» αποκτώντας με αυτόν τον τρόπο η λέξη «παπάς» εντελώς διαφορετικό νόημα.

Παρασκευή

28/02/2003

1. Ο Γιάννης κάνει αστεία γκριμάτσα βάζοντας δύο δάχτυλα στο στόμα του και ανοίγοντας το και ο Βαγγέλης γελά. Ο Γιάννης κάνει την αστεί αυτή γκριμάτσα προκειμένου να τον δει ο Βαγγέλης και να γελάσει. Σκοπός του Γιάννη είναι να προκαλέσει ευχαρίστηση και γέλιο στον Βαγγέλη προκειμένου, εν συνεχεία, να νιώσει ευχαρίστηση και απόλαυση κι ο ίδιος. Έτσι, χρησιμοποιεί τον Βαγγέλη ως μάρτυρα της επιτυχίας του αστείου η οποία φαίνεται μέσα από το γέλιο του. Όπως υποστηρίζει και ο Φρόντ, κανένας δεν είναι ευχαριστημένος γνωρίζοντας ότι έκανε ένα αστείο μόνο για τον εαυτό του. Η ευχαρίστηση προκύπτει μέσα από την ανακοίνωση σε ένα άλλο πρόσωπο (Freud, 1976). Γι'αυτό κι ο Γιάννης ανακοινώνει το αστείο του στον Βαγγέλη.
2. Καθώς τα παιδιά ετοιμάζονται να παίξουν θέατρο παίρνουν υφάσματα και τα ρίχνουν το ένα στο άλλο γελώντας. Το αστείο αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί επιθετικό. Το παιδί της προσχολικής ηλικίας αισθάνεται, πέρα από την δύναμη να χειρίζεται μέσω των συμβόλων τα πράγματα, και την μυική του δύναμη ως μέσο χειρισμού (Κωνσταντινίδου-Σέμογλου, 2001). Έτσι, σε αυτήν περίπτωση τα παιδιά ρίχνουν το ένα στο άλλο υφάσματα και γελούν καθώς νιώθουν δυνατά. Στη φάση αυτή φαντασιώνονται ότι είναι νικητές μέσα από την ευχαρίστηση των χειρισμών. Εξάλλου

και η ιδέα του ότι χτυπούν το ένα το άλλο τους ευχαριστεί εφ'όσον το ξύλο είναι πηγή γέλιου και απόλαυσης.

3. Ο Παναγιώτης λέει: «Όταν τρώμε δεν μιλάμε το φαγάκι μας κατουράμε» και γελά. Το αστείο υπάγεται στην κατηγορία της συμπύκωσης με τροποποίηση. Ο Παναγιώτης λέει: «Όταν τρώμε δεν μιλάμε το φαγάκι μας κατουράμε» (αντί όταν τρώμε δεν μιλάμε το φαγάκι μας κοιτάμε). Το αστείο λοιπόν δημιουργείται με την αντικατάσταση της λέξης «κοιτάμε» με την λέξη «κατουράμε». Μάλιστα, ο Παναγιώτης εσκεμμένα χρησιμοποιεί την συγκεκριμένη λέξη καθώς γνωρίζει ότι θα προκαλέσει γέλιο εξαιτίας του νοήματός της.
4. Στη συνέχεια ο Παναγιώτης λέει στον Γιάννη: « Πες Κώστα.» Γιάννης: «Κώστα.» Η Κλεοπάτρα λέει στον Γιάννη: «Πες Χατζηγιάννη.» Γιάννης: « Κώστα.» Κλεοπάτρα: «Πες μπανάνα.» Γιάννης: «Κώστα.» Ολυμπία: «Πες τσουρέκι.» Γιάννης: «Κώστα.» Κλεοπάτρα: «Πες Δημήτρη Καραγιώργο.» Γιάννης: «Κώστα.» Κλεοπάτρα: «Πες παγουρίνι.» Γιάννης: «Κώστα.» Κάθε φορά που ο Γιάννης δίνει αυτήν την απάντηση τα παιδιά γελούν. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, τα παιδιά ζητούν από τον Γιάννη να πει διάφορες λέξεις κι εκείνος λέει συνεχώς το όνομα «Κώστας» κάνοντας τα παιδιά να γελούν. Εδώ το αστείο συνίσταται στην επανάληψη. Το ότι ο Γιάννης επαναλαμβάνει διαρκώς το ίδιο όνομα θεωρείται αστείο και προκαλεί γέλιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο κεφάλαιο αυτό παραθέτω τα συμπεράσματα που απορρέουν από την διεξαγωγή της εργασίας μου. Κατ'αρχάς το αστείο συνδέεται άρρηκτα με την παιδική ηλικία. Κάθε άνθρωπος, ακόμα και όταν έχει ενηλικιωθεί, φέρει τα ίχνη των παιδικών του εμπειριών. Το αστείο λειτουργεί ως μέσο που βοηθά τον ενήλικα να ξαναβρεί την χαμένη παιδική ευχαρίστηση.

Ακόμα, αυτό που συνειδητοποίησα κατά την διεξαγωγή της εργασίας μου ήταν πως το αστείο έχει στόχο να ευχαριστήσει. Όταν κάνουμε ένα αστείο θέλουμε να προκαλέσουμε γέλιο και ευχαρίστηση στο πρόσωπο στο οποίο το ανακοινώνουμε και, εν συνεχεία, να αντλήσουμε και οι ίδιοι ευχαρίστηση. Θα λέγαμε λοιπόν πως υπάρχει μία αμφίδρομη σχέση ανάμεσα σε αυτόν που κάνει το αστείο και σε αυτόν που το ανακοινώνει καθώς ο ένας αντλεί ευχαρίστηση από τον άλλον. Το αστείο, επίσης, λειτουργεί και ως μηχανισμός άμυνας. Κάνουμε ένα αστείο προκειμένου να αποφορτίσουμε μία δυσάρεστη κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε. Επιδιώκουμε, δηλαδή, να μετατρέψουμε με το αστείο ένα δυράσεστο συναίσθημα σε ευχάριστο με αποτέλεσμα να νιώσουμε ανακούφιση και ευχαρίστηση.

Επιπλέον, ένα άλλο συμπέρασμα που προκύπτει είναι η αναμφισβήτητη κοινωνική διάσταση του αστείου. Για να θεωρηθεί κάτι αστείο πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον δύο άτομα πίσω από τα οποία να ενυπάρχει μία σκέψη και μία συμφωνία. Το αστείο πάντα πρέπει να το ανακοινώνουμε σε κάποιον άλλο ο οποίος με το γέλιο του να μαρτυρεί την επίτευξη του αστείου, διαφορετικά δεν υπάρχει λόγος να κάνουμε ένα αστείο.

Κατά την παρατήρηση, διαπίστωνα ότι τα παιδιά με την έλευσή τους στο νηπιαγωγείο εμφάνιζαν την τάση να παίζουν περισσότερο με άτομα του ίδιου φύλου και λιγότερο με άτομα του αντίθετου φύλου, συμπεριφορά που αμβλυνόταν όσο περνούσε η ώρα. Αξιοσημείωτο είναι πως τα παιδιά επαναλάμβαναν αυτήν την συμπεριφορά κάθε μέρα.

Ένα άλλο συμπέρασμα που προέκυψε από την παρατήρηση στο νηπιαγωγείο είναι πως για να κάνουν τα παιδιά αστεία πρέπει, συνήθως, να έχουν ένα ερέθισμα, όπως π.χ το υλικό. Τα πλαστικά ζώακια τους έδωσαν την δυνατότητα για πραγματοποίηση συμβολικού παιχνιδιού το οποίο επέτρεψε την έκφραση και την ανάπτυξη της φαντασίας ενώ έδωσε στα παιδιά την ευκαιρία να κάνουν αστεία. Επίσης, τα διάφορα ρούχα που φορά η νηπιαγωγός στα παιδιά και λειτουργούν ως στολές, τους δίνουν την δυνατότητα να υποδυθούν ρόλους και να κάνουν αστεία. Αντίθετα, το οικοδομικό υλικό λειτούργησε περισσότερο ως ατομική απασχόληση. Και εφ'όσον έχουμε πει πως για να γίνει ένα αστείο χρειάζονται δύο τουλάχιστον άτομα δεν λειτουργεί ως ερέθισμα για την πραγματοποίηση αστείων.

Ακόμη, για να κάνουν αστεία τα παιδιά στο χώρο του νηπιαγωγείου απαραίτητη προϋπόθεση είναι το κλίμα να είναι ευχάριστο και η νηπιαγωγός να έχει χιούμορ και να ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση. Σε ένα σχολείο στο οποίο χαρακτηριστικά αποτελούν η αυστηρή πειθαρχία και η τιμωρία είναι λογικό και επόμενο να μην γίνονται αστεία. Στο νηπιαγωγείο που πραγματοποίησα την έρευνα επικρατούσε ευχάριστο κλίμα και τα παιδιά ήταν ελεύθερα να εκφραστούν και, κατ'επέκταση, να κάνουν αστεία.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφέρω πως, κατά την ανάλυση, παρατήρησα, μία συχνότητα όσον αφορά στα είδη και τους μηχανισμούς των αστείων που κάνουν τα παιδιά. Η έννοια της ασυμβατότητας είναι ένας μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές από τα παιδιά.

Έτσι, τα παιδιά εκδήλωσαν την τάση να γελούν όταν συνέβαινε κάτι ασύμφωνο, αντιφατικό, που διατάρασσε στιγμιαία την κανονικότητά τους.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που εξωτερίκευαν τα παιδιά μέσα από το αστείο είναι η σεξουαλικότητά τους. Τα παιδιά, ήδη από την προσχολική ηλικία βιώνουν απαγορεύσεις όσον αφορά στην σεξουαλικότητά τους. Το αστείο λειτούργησε ως μέσο εκδήλωσης της σεξουαλικότητας.

Επίσης, αρκετά συχνή ήταν η εμφάνιση των επιθετικών αστείων. Όπως ακριβώς τα παιδιά βιώνουν απαγορεύσεις όσον αφορά στην εκδήλωση της σεξουαλικότητάς τους έτσι βιώνουν περιορισμούς σχετικά με την επιθετικότητά τους. Μέσα από το επιθετικό αστείο, λοιπόν, επιχειρούν να παρουσιάσουν το άτομο που υφίσταται το αστείο κατώτερο και κωμικό έτσι ώστε να νιώσουν ευχαρίστηση. Το αστείο εδώ λειτουργεί ως εναλλακτική λύση για την αντιμετώπιση των απαγορεύσεων της επιθετικότητας.

Χαρακτηριστική, ακόμη, θα έλεγα πως είναι η τάση να γελοιοποιεί κανείς τον εαυτό του μπροστά σε άλλους προκειμένου να το θεωρήσουν αστείο και να γελάσουν καθώς με αυτόν τον τρόπο αυτός που γελοιοποιεί τον εαυτό του νιώθει ευχαρίστηση και απόλαυση. Αυτή η συμπεριφορά εκδηλωνόταν κυρίως από ένα παιδί, τον Γιάννη ο οποίος προσπαθούσε να «γελοιοποιηθεί» προκειμένου να γελάσουν τα υπόλοιπα παιδιά.

Επιπλέον, ένα συχνό φαινόμενο που θεωρούταν αστείο από τα παιδιά και τους προκαλούσε γέλιο ήταν η πτώση. Τα παιδιά γελούσαν όταν έπεφτε ένα παιδί ή ένα αντικείμενο. Το γέλιο τους, σε αυτήν την περίπτωση, το θεωρώ ως το πλέον αυθόρμητο σε σχέση με τις υπόλοιπες περιπτώσεις αστείων. Και γι' αυτό τολμώ να αναφέρω την πτώση ως την πιο «πετυχημένη» περίπτωση αστείου.

Επίσης, κατά την ανάλυση διέκρινα την τάση των παιδιών να κάνουν αστεία αντικαθιστώντας το όνομα ενός αγοριού με το αντίθετό του, το θηλυκό. Βέβαια, αυτό αφήνει υπαινιγμούς για το φύλο του παιδιού αλλά θεωρώ πως κυρίως τέτοια αστεία στόχο έχουν να κάνουν τον άλλο να φάνει γελοίος κι έτσι να επέλθει το γέλιο.

Όσον αφορά στο εάν τα κορίτσια ή τα αγόρια έκαναν τα περισσότερα αστεία, θα έλεγα πως δεν έχει να κάνει με το φύλο του παιδιού. Ωστόσο, θα ήθελα να αναφέρω πως έχει να κάνει με το ίδιο το παιδί. Και όταν το λέω αυτό εννοώ ήταν συγκεκριμένα τα παιδιά που έκαναν τα αστεία και συγκεκριμένα τα παιδιά που τα υφίστανται ή που γελούν με αυτά.

Ένα άλλο συμπέρασμα που προέκυψε από την εργασία αυτή είναι πως τα παιδιά αγαπούν πολύ τα αστεία και γι' αυτό τα κάνουν συχνά. Ο μηχανισμός δημιουργίας των αστείων, όπως υποστηρίζει και ο Φρόυντ (Freud, 1976), είναι η συμπύκνωση που αποτελεί βασικό τρόπο λειτουργίας των ασυνείδητων διεργασιών. Κατά την συμπύκνωση, μία και μόνη αναπαράσταση μπορεί και συμπυκνώνει περισσότερες από μία λέξεις. Έτσι, τα παιδιά χρησιμοποιούν την συμπύκνωση κατά τον σχηματισμό των αστείων προκειμένου να κάνουν τους άλλους να γελάσουν κι έτσι να νιώσουν και τα ίδια ευχαρίστηση.

Το τι είναι αυτό που ωθεί ένα παιδί να κάνει ένα αστείο και ένα άλλο να μην κάνει εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Αυτοί οι παράγοντες θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο έρευνας. Θα μπορούσε, δηλαδή, να γίνει μία έρευνα η οποία να εξετάσει γιατί κάποια παιδιά εκδηλώνουν μεγαλύτερη τάση να κάνουν αστεία από κάποια άλλα.

Τέλος, θα ήθελα να αναφέρω πως το αστείο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από την Ψυχολογία – όπως π.χ το παιδικό σχέδιο-προκειμένου να ερμηνευθούν συμπεριφορές παιδιών. (Ενδεικτικά αναφέρω πως δεν είναι τυχαίο το ότι στα αστεία του ο Γιάννης «γελοιοποιεί» διαρκώς τον εαυτό του).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Cohen, L. & Manion, L. (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. (Μτφς: Μητσοπούλου, Χ & Φιλοπούλου, Μ). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- ✓ Eco. U. (2001), *Πως γίνεται μία διπλωματική εργασία*. (Μτφς: Κονδύλη, Μ). Αθήνα: Νήσος.
- ✓ Freud, S. ([1905] 1976), *Jokes and their relation to the unconscious*. Penguin books.
- ✓ Κωνσταντινίδου- Σέμογλου, Ν. (2001), *Κόμικς, παιδιά και αστείο*. Αθήνα: Εξάντας.
- ✓ Laplanche, J., Pontalis, J.B. (1981), *Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης*. Κέδρος.
- ✓ Mason, J. (2002), *Qualitative Researching*. Sage Publications.